

induat characterem, quo terminus alterius insignitur. Imo cum Pater juxta Photium simul generet Filium et spiret Spiritum, quomodo tunc explicabit, quod non in unum coincidunt generatio et processio? (*Vide* Georg. Met. et Hug. Eth. § 26.)

32. Concludimus hanc tractationem, alia theologis rem perfectius meditantibus reservantes. Maluimus ἀντιρρήσεις non satis digestas et concinno ordine interdum destitutas Photiano operi adjungere,

quam aut officio deesse aut editionem ipsam nimis diu differre. Contenti plane erimus, si his nostris studiis occasionem doctis viris præbuerimus subtiliores theologicas ejusmodi quæstiones feliciter enodandi, dogmatum in hac parte historiam locupletandi ac proxime ea theologice scientiæ incrementa procurandi, quæ nos non nisi remotius potuimus adjuvare.

OPERUM PARS TERTIA.

PARÆNETICA.

PROLEGOMENON.

INEDITARUM PHOTII

CATALOGUS HOMILIARUM QUÆ MOSQUÆ SERVANTUR.

COMBEFIS, *Auct. noviss.* p. 548.

ΦΩΤΙΟΥ ΟΜΙΛΙΑΙ.

Α'. Λεχθεῖσα τῇ ἁγίᾳ Παρασκευῇ ἐν τῷ ἄμρῳ τῆς ἁγίας Εἰρήνης μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν κατηχήσεων.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν προηγουμένῳ λόγῳ τοῖς ἤδη παρεσκευασμένοις πρὸς τὸ βάπτισμα, οὕτω δὲ κατηρητισμένοις τὴν τελειότητα, ἀλλ' ἐτι καὶ τῆς καθάρσεως ἐπιδεικνύμενοις καὶ τῆς μυστικῆς τραπέζης ἀπειρογόμενοις, κ. τ. ἔ.

Β'. Φώτιος ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

Μετὰ τὴν τῶν κατηχητικῶν λόγιων ἀνάγνωσιν, ὧν ἡμεῖς ἐν προσοχῇ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιδεικνύοντες κατάνυξιν ἐποιεῖσθε τὴν ἀκρόασιν, καὶ ἡμᾶς τὸν παρόντα καίρον προσομιλεῖν ὑμῖν ἐγνωμεν ἀποιδεῖν, κ. τ. ἔ.

Γ'. Τοῦ αὐτοῦ ἀγιωτάτου Φωτίου ὁμιλία πρώτη εἰς τὴν ἔφοδον τῶν Ῥώσ.

Τί τοῦτο; τίς ἡ χαλεπὴ αὕτη καὶ βαθεῖα πληγὴ καὶ ὀργή; Πόθεν ἡμῖν ὁ ὑπερβόρειος οὗτος καὶ φοβερός ἐπέσκηψε κεραυνός; κ. τ. ἔ.

Δ'. Τοῦ αὐτοῦ ἀγιωτάτου Φωτίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης ὁμιλία β', εἰς τὴν ἔφοδον τῶν Ῥώσ.

Οἶδα μὲν, ἅπαντες συνεπίστασθε, ὅσοι τε δεινοὶ συνιδεῖν ἀποστροφὴν πρὸς ἀνθρώπους Θεοῦ, ὅσοι τε ἀμαθέστερόν πως περὶ τὰ τοῦ Κυρίου διάκεισθε κρίματα, κ. τ. ἔ.

C

PHOTII HOMILIÆ.

I. *Dicta est die sancto Parasceves in ambone sanctæ Irenæ, post expletas Catecheses.*

Verum hæc quidem præcipue ad eos, qui ad baptismum jam parati sunt, nec tamen perfectionem hactenus adepti sunt; sed et adhuc emundatione indigent, et a mystica mensa arcentur, etc.

II. *Photius archiepiscopus Constantinopolitanus et œcumenicus patriarcha.*

Post lecta divina eloquia divinæ institutionis, quæ vos attenta mente animisque compunctis audistis; nosque opportunum judicavimus, ut ad vos in præsentem tractatum haberemus.

D

III. *Ejusdem sanctissimi Photii homilia prima in Russorum irruptionem.*

Quid istud, quæve gravis hæc altaque plaga et ira? Unde nobis hyperboreum hoc ac tremendum immissum fulmen? etc.

IV. *Ejusdem sanctissimi Photii archiepiscopi Constantinopolitani novæ Romæ, homilia altera in Russorum irruptionem.*

Novi sane, scitis omnes, quotquot sagaces estis ut aversionem a Deo intelligatis; quotquot item rarius fere erga Domini judicia affecti estis.

V. *Ejusdem sanctissimi Photii patriarchæ Constantinopolitani, homilia dicta in Annuntiationem sanctissimæ Dei Genitricis Mariæ.*

Lætus præsentis diei conventus ac celebritas, lætaque orbis finibus affert gaudia. Gaudium subministrat, quod veterem tristitiam dissolvat. Gaudium subministrat, quod mundi maledictionem exterminet, collapsique pridem generis humani excitationem initiet, ac salutem cunctis nobis sanciat, etc.

VI. *Sanctissimi Photii archiepiscopi Constantinopolitani, homilia tertia dicta in ambone sanctæ Irenæ, die sancto Parasceves, post lectam ex more catechesim.*

Quando diaboli imperium ditioque diripitur; quando mortis aculeus retunditur; quando adversus infernum tropæum erigitur, tunc testamentorum nobis tabulæ releguntur, tunc confessionis chirographum profertur, tunc pollicitationum titulus orbis theatro reseratur. Quid ita?

VII. *Sanctissimi Photii patriarchæ Constantinopolitani, homilia altera in Annuntiationem sanctissimæ Dei Genitricis. Dicta est in præsentia imperatoris.*

Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum, ita poscente ipsa temporis ratione, cum propheta David clamabo, qui Ecclesiæ caulas rationalium ovium multitudine angustatas videam, longe florida lætitia ac varietate eorum qui couvenerunt, etc.

VIII. *Sanctissimi Photii patriarchæ, archiepiscopi Constantinopolitani, homilia in Ramos palmarum et in Lazarum.*

Deum Ecclesia, pueris Hosanna in altissimis clamantibus, tuba canit, lætæque illus ac divinissimæ vocis auribus sonitum traho, animi alacritate totus sublimis feror, etc.

IX. *Ejusdem sanctissimi Photii patriarchæ, archiepiscopi Constantinopolitani, homilia in Diem natalem sanctissimæ Dominæ nostræ Dei Genitricis (a).*

Omnis quidem festivitas, celebrisque omnis conventus, quo piorum cœtus exhilaratur, tunc dissidia, mutuasque lites dissolvit; tum animis studiisque divisos, ac eos, qui amoris vinculum seditione diruperunt, etc.

X. *Ejusdem sanctissimi Photii archiepiscopi Constantinopolitani, homilia dicta specie quasi exornandi ac describendi celeberrimi templi, quod in Palatio existit (b).*

Lætum video præsentis diei conventum: ac qualem nemo humana solertia atque opera, ac nisi divini afflatu Numinis conflare unquam possit, etc.

XI. *Ejusdem sanctissimi Photii archiepiscopi Constantinopolitani, homilia dicta in Domini no-*

A E'. Τοῦ αὐτοῦ Φωτίου ἀγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὁμιλία λεγθεῖσα εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου Μαρίας.

Φαιδρὰ τῆς παρούσης ἡμέρας καθέστηκεν ἡ πανήγυρις, καὶ λαμπρὰν τὴν χαρὰν τοῖς πέρασιν ἀποφέρεται. Χαρὰν χορηγεῖ, λύπην παλαιὰν διαλύουσαν. Χαρὰν χορηγεῖ, κοσμικὴν ἀρὰν ἐξορίζουσαν καὶ τοῦ πεπτωκότος πάλαι τὴν ἔγερσιν ἐγκαινίζουσαν καὶ τὴν σωτηρίαν πᾶσιν ἡμῖν ὑπογράφουσαν, κ. τ. ἔ.

Σ'. Φωτίου τοῦ ἀγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὁμιλία τρίτη λεγθεῖσα ἐν τῷ ἁμβωνί τῆς ἀγίας Εἰρήνης, τῇ ἀγίᾳ Παρασκευῇ, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς κατὰ συνήθειαν κατηχήσεως.

B "Ὅτε τοῦ διαβόλου τὸ κράτος σκυλεύεται, ὅτε τοῦ θανάτου τὸ κέντρον ἀμβλύνεται, ὅτε τὸ κατὰ τοῦ ἄδου τὸ τρόπαιον ἴσταται, τῶν συνθηκῶν ἡμῖν ὁ πίναξ ὑπαναγινώσκειται, τότε τῆς ὁμολογίας τὸ χειρόγραφον προκομίζεται, τότε τῶν ὑποσχέσεων ἡ στηλογραφία θριαμβεύεται. Διὰ τί;

Z'. Τοῦ αὐτοῦ ἀγιωτάτου Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὁμιλία δευτέρα εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. Ἐλέχθη ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως.

"Ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων, καιροῦ καλοῦντος μετὰ τοῦ προφήτου βοήσομαι Δαυὶδ, τῶν λογικῶν προβάτων τὰς τῆς Ἐκκλησίας αὐλὰς ὄρων τῷ πλήθει στενοχωρουμένας, πολυανθεῖ τῇ τερπνότητι καὶ ποικιλίᾳ τῶν συνεληλυθότων, κ. τ. ἔ.

C H'. Φωτίου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου, ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὁμιλία εἰς τὰ Βαῖα καὶ εἰς τὸν Λάζαρον.

"Ὅτε τῶν παιδῶν Ἰσσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις ἀναβοώντων ἡ Ἐκκλησία σαλπίζει, καὶ τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης καὶ θεοπρεπεστάτης φωνῆς ταῖς ἀκοαῖς τὸν ἦχον ἐλκύσω, μετάρσιος ὅλος γίνομαι τῇ προθυμίᾳ, κ. τ. ἔ.

Θ'. Τοῦ αὐτοῦ ἀγιωτάτου Φωτίου πατριάρχου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὁμιλία εἰς τὸ Γενέσιον τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου.

D Πᾶσα μὲν ἑορτὴ καὶ πᾶσα πανήγυρις καθ' ἣν ὁ τῶν εὐσεβοῦντων φαιδρύνεται σύλλογος, λύει μὲν τὰς πρὸς ἀλλήλους διαφορὰς καὶ τὰς ἔριδας, συνάγει καὶ τοὺς ἀπ' ἀλλήλων γνώμη διεστῶτας καὶ τὸν δεσμόν τοῦ φίλτρου στάσει λύσαντας, κ. τ. ἔ.

I'. Τοῦ αὐτοῦ ἀγιωτάτου Φωτίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὁμιλία ῥηθεῖσα ὡς ἐν ἐκφράσει τοῦ ἐν τοῖς βασιλείοις περίωνόμου ναοῦ.

Φαιδρὸν ὄρω τῆς παρούσης ἡμέρας τὸν σύλλογον, καὶ οἷον ἂν τις ἀνθρωπίνῳ σπουδάσματι καὶ χωρὶς ἐπιπνοίας θείας συγκροτῆσαι κατισχύσει, κ. τ. ἔ.

IA'. Τοῦ αὐτοῦ ἀγιωτάτου Φωτίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὁμιλία ῥηθεῖσα εἰς τὴν

NOTÆ.

(a) Edita prioris mei Auctarii tom. I. COMBEFIS.

(b) Edita in meo Manipulo rerum C. P. L. post Lambecii Græcam editionem. Id.

θεόσωμον ταφὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῷ ἁγίῳ Σαββάτῳ.

Ἄφ' ἑκάστου μὲν τῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἔργων καὶ πράξεων, τῆς περὶ ἡμᾶς φιλάνθρωπίας τὸ μέγεθος ἐμφανίζεται, καὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν λαμπρῶς αἱ χάριτες ἀναπτύσσονται· καὶ πολὺς ὁ τῆς εὐφροσύνης γλυκασμὸς ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἐπισιζόμενος ψυχαῖς, κ. τ. ἔ.

ΙΒ'. Τοῦ αὐτοῦ ἁγιωτάτου Φωτίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὁμιλία λεχθεῖσα ἐν τῷ ἁμβωνί τῆς ἁγίας Σοφίας, τῇ Παρασκευῇ τῆς πρώτης ἑβδομάδος τῶν Νηστειῶν.

Ἦκομεν ὑμῖν τὴν προθεσμίαν προφθάσαντες, καὶ τῆς ὑφέλλης τὴν καταβολὴν προκαταθέσθαι σπουδάζοντες, κ. τ. ἔ.

ΙΓ'. Τοῦ αὐτοῦ Φωτίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὁμιλία λεχθεῖσα ἐν τῷ ἁμβωνί τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας.

Τῆς προλαβούσης ὁμιλίας τὸ τέλος, εἴ τι μέμνησθε, τὸν Ἄρειον παρεδίδου καθαιρούμενον, τῆς Ἐκκλησίας ἐξωθούμενον, ἀναισχυντούντα, πλαττόμενον, ὑποκρινόμενον τὴν εὐσέβειαν, κ. τ. ἔ.

ΙΔ'. Τοῦ αὐτοῦ ἁγιωτάτου Φωτίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὁμιλία λεχθεῖσα ἐν τῷ ἁμβωνί τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας.

Τῶν προμάχων τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ πρόσθεν ἔφημεν, ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας συσκευασθέντων, καὶ τῶν ἰδίων μὲν νομέων τῶν ποιμνίων ἐρημωθέντων. κ. τ. ἔ.

ΙΕ'. Τοῦ αὐτοῦ ἁγιωτάτου Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ὁμιλία λεχθεῖσα ἐν τῷ ἁμβωνί τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Φιλοχρίστου βασιλέως, ὅτε τῆς Θεοτόκου ἐξεικονίσθη καὶ ἀνεκαλύφθη μορφή.

Σιγᾶν εἴ τις διὰ παντὸς μελετήσαιε τοῦ βίου, νῦν λάλος τις εἶναι καὶ πρὸς ῥητόρων τέχναις παρεσκευάσθαι τὴν γλῶσσαν, εἴπερ ἄλλοτε διὰ σπουδῆς ἀν' ὅτι μάλιστα ποιήσαιτο, κ. τ. λ.

ΙΣ'. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία λεχθεῖσα ἐν τῷ ἁμβωνί τῆς ἁγίας Σοφίας, ἡνίκα τοῖς ὀρθοδόξοις καὶ μεγάλοις ἡμῶν Μιχαὴλ καὶ . . . ὁ κατὰ πάντας αἰρέσεως ἐστηλογραφῆθη θρίαμβος.

Ἦν ἄρα ἐκ πολλοῦ γεγηρακῶς ὁ χρόνος καὶ νέαν οὐκ ἔχων ὠδῖνα, καθ' ἣν ἀκμάζων ἐθάρρασε σεμνύνεσθαι, κ. τ. ἔ.

Ad hæc Anglia novum Photii opus nobis præcudit, de Ecclesiæ, Constantinopolitanæ præcellentia : in quo vereor, ne fumos suos vis ambitiosus nobis vendat, atque id agat, ut novam Romam jure vel injuria, seniori vel anteponat, vel utriusque pronόμια eadem statuat.

stri Jesu Christi divinam sepulturam, die Sabbati sancti.

Nulla est Christi ac Salvatoris nostri actio atque functio, quæ non ejus erga nos benignitatis magnitudinem manifestet, nostræque salutis gratia splendide enitescunt, ingensque est lætitiæ dulcedo hominum animis affusa, etc.

XII. *Ejusdem sanctissimi Photii archiepiscopi Constantinopolitani homilia dicta in ambone sanctæ Sophiæ in Parasceve primæ hebdomadis sanctorum Jejuniarum; 1, prima ante illam Dominica.*

Venimus præstitutum tempus anteverlentes, atque debitum occupato vobis solvere studentes, etc.

XIII. *Ejusdem Photii archiepiscopi Constantinopolitani, homilia dicta in ambone Magnæ Ecclesiæ.*

Superioris tractatus finis, si quid meministis, Arium exauctoratum tradebat, ab Ecclesia ejectum, protervientem, causificantem, pietatem simulantem, etc.

XIV. *Ejusdem sanctissimi Photii archiepiscopi Constantinopolitani, homilia dicta in ambone Magnæ Ecclesiæ.*

Ecclesiæ defensoribus, ut et ante dicebamus, a veritatis hostibus insidiis appetitis, gregibusque pastoribus suis viduatis, etc.

XV. *Ejusdem sanctissimi Photii patriarchæ Constantinopolitani, homilia dicta in ambone Magnæ Ecclesiæ, in die magni Sabbati, sub præsentia Christi amantis imperatoris, quando sanctæ Dei Genitricis effigies expressa imagine est atque detecta.*

Si quis in omne tempus silentium sibi indixisset, nunc ut verbis loquax instructaque rhetorum præceptis lingua atque artibus esset, omni majore opera summo opere studeret.

XVI. *Ejusdem sanctissimi Photii patriarchæ Constantinopolitani, homilia dicta in ambone Sanctæ Sophiæ, quando orthodoxis magnisque nostris imperatoribus Michaëli et.... adversus omnes hæreses perenni titulo, cippo inscriptus est triumphus.*

Jam pridem ergo tempus consenuerat, carebatque nova parturigine, qua magnifice floreret ac honestari præsumeret, etc.

HOMILIÆ.

I.

Photii (c) archiepiscopi Constantinopolitani, Oratio in sanctissimæ Dei Genitricis natalem diem (d).

Φωτίου (d) ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, λόγος εἰς τὸ γενέσιον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.

COMBESIS. Auct. nov. p. 1583-1604.

Omnis quidem festivitas, celebrisque omnis conventus, quo pigrum cœtus exhilaratur, tum dissidia, mutuasque lites dissolvit, tum animis, studiisque divisos, ac eos, qui amoris vinculum seditione diruperunt; Canticorum consonas voces, quibus ipsa re consoletur, ad concordiæ instaurationem exhibens; mire colligit, unitque: atque unius ejusdemque Domini ac creatoris, figmenta ac creaturas, eos qui collecti sunt, ostendit: exque unitate cultus, figmenti parem dignitatem subindicans, eorum qui in se invicem acerbis odiis afferentur, lenit, ac deprimit animos; suadens modeste sapere, ac pro humana ratione; docensque ad eandem Fictoris manum respicere, atque idem fictionis lutum reputare. Ad hoc enim solemnes conferre conventus, congrua Christianis consuetudo documento est; ac alius quidem, Christum natum ostendit; alius testatur baptizatum; profert alius transfiguratum: alius exhibet divina patrantem signa; dæmoniacos curantem; cæcis visum restituentem; sanguinum siccantem fontes; claudis ac paralyticis membra astringentem: mortuos suscitantem; ac demum alius pendentem in cruce traducit; alius vero iterum resurgentem, meamque visibilibus factis, gestisque resurrectionem initiantem.

Cum sic autem divinæ congrue religioni institutus omnis ejusmodi conventus, tum communia dona fruenda præbeat, tum propriam pariter emicantem gratiæ illustrationem prætendat, longe præ aliis, solemnis hic dies, Virginis ac Dei Matris natalitio inclutus, præclara honoris insignia refert. Quemadmodum enim radicem, ramorum, truncique, ac fructus, floresque agnoscimus causam, tametsi fructus gratia omne aliis studium laborque impenditur; citraque radicem, aliorum nihil enascitur; sic Virginis dempta festivitate, aliarum, ab

A Πᾶσα μὲν ἑορτὴ, καὶ πᾶσα πανήγυρις, καθ' ἣν ὁ τῶν εὐσεβούντων φαιδρύνεται σόλλογος, λύει μὲν τὰς πρὸς ἀλλήλους διαφορὰς, καὶ τὰς ἐρίδας· συνάγει δὲ τοὺς ἀπαλλήλων γνώμη διεστῶτας, καὶ τὸν δεσμὸν τοῦ φίλτρου στάσει λύσαντας, τὴν τῶν Ἀσμάτων συμφωνίαν, παράκλησιν ἔργῳ καταβαλλομένη, πρὸς τὴν τῆς ὁμοφροσύνης ἐπανάκλησιν· δείκνυσι δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ Δεσπότη καὶ δημιουργοῦ τοὺς συναγηγερμένους πλάσματά τε καὶ ποιήματα· καὶ τῇ ἐνότητι τοῦ σεβάσματος, τὴν ὁμοτιμίαν τῆς πλάσεως ὑποφαίνουσα, τοὺς καταλλήλων πικρῶς ἐπαιρομένους πραῦνει καὶ κατασπᾶ, μέτρια φρονεῖν καὶ ἀνθρώπινα πείθουσα, καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν τοῦ Πλάστου παλάμην ὀρθῶν, καὶ τὸν αὐτὸν ἀναλογίζεσθαι τῆς πλάσεως πηλὸν ἐκδιδάσκουσα. Εἰς τοῦτο γὰρ ἐμοὶ γε τὰς πανηγύρεις τελεῖν ὁ πρέπων Χριστιανός Θεσμός ὑποτίθεται· καὶ ἡ μὲν Χριστὸν ἐμφανίζει τιτκόμενον· ἡ δὲ, μαρτύρεται βαπτιζόμενον· ἄλλη φέρει μεταμορφούμενον· ἑτέρα δὲ, τὰς θεοσημείας ἐργαζόμενον. δαιμονῶντας θεραπεύοντα· πηροὺς ὀμματοῦντα· πηγὰς αἱμάτων ξηραίνοντα· χωλοὺς καὶ παρειμένους συσφίγγοντα· νεκροὺς ἀνιστῶντα· τέλος ἐπὶ σταυροῦ κρεμάμενον ἄλλη παραδειγματίζει· καὶ ἄλλη πάλιν ἀνιστάμενον, καὶ τὴν ἐμὴν ἀνάστασιν ἔργοις ὀρωμένοις ἐγκαινίζοντα.

C Ἀλλ' οὕτω πάσης θεοπρεποῦς πανηγύρεως, καὶ τῶν ἐπικοινωνῶν χαρισμάτων παρεχούσης τὴν ἀπόλαυσιν, καὶ ἰδίαν τινὰ συνεπαυγαζούσης τῆς χάριτος ἑλλαμψίν, παρὰ πολὺ τῶν ἄλλων ἢ παρούσα πανήγυρις, τῆς Παρθένου καὶ Θεοῦ Μητρὸς φιλοτιμουμένη τὴν γέννησιν, λαμπρὰ κατὰ πάσης τὰ πρεσβεῖα ἀποφέρεται. Ὡσπερ γὰρ τὴν ῥίζαν κλάδων καὶ στελέχους καὶ καρποῦ καὶ ἄνθους αἰτίαν γινώσκωμεν, εἰ καὶ τοῦ καρποῦ χάριν ἢ περὶ τὰ ἄλλα σπουδὴ καὶ ὁ πόνος καταβάλλεται· καὶ οὐδὲν τῶν ἄλλων χωρὶς τῆς ῥίζης ἐκφύεται· οὕτως ἄνευ τῆς παρθενικῆς πανηγύ-

NOTÆ.

(c) Ut schisma excipias, erat ut Photius magnis quoque viris, ac Ecclesiæ magistris accenseri posset; cujus monumentum hoc in sanctam Deiparam, diutius latere nolui, ex quo Photii vena in festivis ejusmodi orationibus velut specimine aliquo sese prodat. Nec enim alia ejus generis illius prodiisse arbitror; nec forte exstant. Seguerano codici præfixus index antiquo manu aliam ei tribuit, in sepulchrum Domini, exstatque ibi fere integra excepto

exordio: valde illa luculenta, tametsi nolui ita mutilam exscribere, atque hic loci representare. Præcipue imitatus videtur auctor Gregorium Nazianzenum Orat. in sancta lumina, ubi ille tam multis absonagentilium sacra traducit. Nolim ego immorari explicandis fabulis, quas perstringit. Adeat qui volet mythologos.

(d) Ex Eminentissimi cardinalis Mazarini Codice.

ρεως, οὐδεμία τῶν ἐξ αὐτῆς ἀναβλαστησάντων ἐπιφαίνεται. Ἀνάστασις γάρ, ὅτι θάνατος· θάνατος δὲ, ὅτι σταύρωσις· σταύρωσις δὲ, ὅτι Λάζαρος τεταρταῖος ἄδου πυλῶν ἀνελήλυθε· καὶ τυφλοὶ βλέπουσι· καὶ κλίνην ἐφ' ἧς ἔκειτο, φέρει· τρέχων ὁ παράλυτος· καὶ τῶν παραδοξομένων ἔργων· οὐ γὰρ ἐπίκαιρον πάντα καταλέγειν· τὰ ἐπίλοιπα, ἃ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος δέον δοξάζειν καὶ ἀνυμνεῖν, εἰς φθόνον ἐξέκασεν. ἀφ' οὗ τὸν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπ' ὀλέθρῳ σφῶν φθόνον^a ἐπαλαμήσαντο. Ταῦτα δὲ, ὅτι Χριστὸς βαπτισάμενος, καὶ τοὺς ἀνθρώπους τῆς πλάνης ἀπολυτάμενος, ἔργῳ καὶ λόγῳ τὴν θεογνωσίαν ἐδίδασκεν· βάπτισις δὲ, ὅτι γέννησις· Χριστοῦ δὲ γέννησις, συντόμως καὶ καλῶς εἰπεῖν, ὅτι Παρθένου γέννησις· ἐν ἧ καινιζόμεθα, καὶ ἦν ἐορτάζειν ἠξιώμεθα. Οὕτω ῥίζης, ἢ πηγῆς, ἢ θεμελίῳ λόγον, ἢ οὐκ οἶδ' ὅτι καὶ οἰκειότερον εἶπω, ἢ παρθενικῆ πληρῦσα πανήγυρις, ἐκείναις τε πάσαις εἰκότως ἀγλαΐζεται, καὶ πολλοῖς καὶ μεγάλῳς ἐνδιαπρέπει· χαρίσμασι, καὶ παγκοσμίου σωτηρίας ἡμέρα γνωρίζεται.

Σήμερον γὰρ ἡ Παρθένος μήτηρ, ἐκ στείρας μητρὸς ἀποτίκτεται, καὶ τῆς Δεσποτινῆς ἐπιδημίας τὸ παλάτιον εὐτρεπίζεται. Σήμερον δεσμὰ στείρωσεως λύεται, καὶ τῆς παρθενίας τὰ κλεῖθρα σφραγίζεται. Οἷς γὰρ νηδὺς ἄγονος, καὶ λόγους νεκρωθεῖσα τεκνώσεως, καρπὸν παρ' ἐλπίδας ὤραϊον προήνεγκεν· τοῦτοις καὶ τὸ τῆς παρθενίας μνηστεύεται ἀδιάφθορον, καὶ τὸ θαῦμα τῆς κυοφορίας ἐπιδήλοισ ἔργοις προαγγέλλεται. Ὑπερφυῆς μὲν τόκος ἀνανδρός, καὶ παρθενίας φυλακὴ μετὰ γέννησιν· νικᾷ δὲ θεσμούς φύσεως καὶ στείρα μετὰ γῆρας γεωργομένη καὶ τίκτουσα, καὶ τῆς Παρθένου τὸν τόκον, δι' ὧν τερατουργεῖται, προσομιάζεται. Σήμερον τὸν ὄνειδισμὸν τῆς ἀτεκνίας ἢ Ἄννα θερίζεται, καὶ τῆς χαρᾶς τοὺς στάχυς ἢ οἰκουμένη καρπίζεται. Πατὴρ παιδὸς ὁ Ἰωακείμ ὀνομάζεται, καὶ τῆς υἱοθεσίας ἡμεῖς ἀρβύλωνιζόμεθα τὸ ἀξίωμα. Σήμερον ἡ Παρθένος ἐξ ἀγόνων λαγόνων προέρχεται, καὶ τὰς γονὰς τῆς ἀμαρτίας ἢ στείρωσις διαδέχεται· καὶ τῆς Συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων χηρεύει τὸ πλήρωμα, καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας κόλπων τὰ τέκνα προκύπτουσι, Χριστῶ τῷ νυμφίῳ θεοπρεπῶς αὐξανόμενά τε καὶ πληθυνόμενα. Ἐξ ἀγόνων λαγόνων ἡ Παρθένος προέρχεται, ὅτε καὶ γονίμων ὄντων ὁ τόκος παράδοξος. Ὡς τοῦ θαύματος! ὅτε τῆς σπορᾶς ὁ χρόνος ἐξέλιπε, τότε τοῦ καρποῦ τῆς φορᾶς ὁ καιρὸς ἐπεδήμησεν ὅτε τὸ πῦρ ἐσθέσθη τῆς ἐπιθυμίας, τότε ἡ λαμπὰς ἀνήφθη τῆς παιδοποιίας. Νεότης ἄνθος οὐκ ἔνεγκε, καὶ βλαστὸν τὸ γῆρας προβάλλεται, γαστρός ὄγκος ἀκμαζούσης οὐκ ἐγνώσθη φύσεως, καὶ ὑπεράκμου νηδύος ἀειπαρθενον βρέφος γνωρίζεται κύημα.

Ἄλλ' ἀπορεῖς, ἄνθρωπε, εἰ ἡ στείρα τέτοκεν;

A ipsa germinantium, nulla illucescet. Ideo namque resurrectio est, quia mors : mors autem, quia crucifixio : cruxifixio, quia Lazarus quadriduanus ab inferni portis reversus est ; ac quia cæci vident, paralyticusque, lectum in quo jacebat portat currens : ac demum quia admiranda alia patrata opera (nec enim per tempus licet percensere omnia) quibus Judæorum populus, cum ad laudem ac cantica provocari debuisset, invidia exarsit ; qua permovente, in suum ipsi interitum Salvatoris necem moliti sunt. Hæc autem eo fuere, quod Christus baptizans, atque ab infidelitatis errore homines liberans, opere pariter atque sermone, Dei scientiam ac fidem doceret : baptismus autem, quia nativitas : Christi autem nativitas, ut summa ac præclare dicam, quia Virginis nativitas : in qua iniliamur, quamque meruimus celebrare. Quamobrem, radicis, fontisve, aut fundamenti, vel nescio quid germanius ac magis proprium dicam, rationem, virginalis festivitas implens, illis pariter universis honestatur, ac splendet, multisque ac magnis præpollet donis, ac mundi universi salutis dies noscitur.

Hodie enim Virgo mater, ex matre sterili nascitur, Dominicique adventus palatium præparatur. Hodie solvuntur sterilitatis vincula, ac virginitatis claustra obsignantur. Quibus enim infecundus uterus, ac cujus prolificæ rationes emortuæ essent, præclarum fructum protulit, cum spes omnis abesset ; iis quoque virginalis incorruptio promittitur, partusque miraculum perspicuis rebus prænuntiatur. Equidem eximia res, ac tota quid majus natura, partus sine viro, ac servata virginitas ab edita prole ; verum naturæ quoque jura superat, ut sterilis a senio fecunditate augeatur, pariatque ; ac rei prodigium, virginali partui exordio præit. Hodie Anna sterilitatis opprobrium amputat ; gaudii que segetes terrarum orbis metit. Joachim puellæ appellatur pater, nosque adoptionis arrhabonem honoris cumulo accipimus. Hodie Virgo ex infecundis lumbis procedit, peccatique fecundos partus sterilitas excipit, Synagogæ Judæorum cælus viduus manet, exque Ecclesiæ sinu filii prodeunt, qui Christo sponso divine crescant, ac pleno numero augeantur. Procedit virgo abs sterilibus lumbis, tum, cum etiam iis fecundis partus mirabilis ac insolitus foret. O rem mirabilem ! cum defecisset sementis tempus, tunc editionis fructus opportunitas advenit : ubi cupiditatis ignis extinctus esset, tunc fecunditatis fax accensa est. Juventus non protulit florem, germenque senectus edit : vegeti uteri tumor ignotus fuit, effæti que ventris virgo perpetua infans noscitur partus.

Enimvero, dubitas homo, num sterilis peperere-

VARIÆ LECTIONES.

^a Lege φόνον.

rit? Quinimo quæris, quibus te quoque mirari oportebat, quibus admiramur ipsi, ut dignam rem miraculo ridiculam facias, spernasque, ac num sterilis pariat, verbis contendis? Si enim non parit sterilis, nec quæ parit sterilis est; quomodo arentia ubera in lactis fontes acuuntur? Siquidem enim senectus sanguinis thesauros nescit recondere, quomodo quod mammæ non acceperunt, in lactis dealbant speciem? Qui vero etiam vulva emortua, maturam vivamque prolem edit, eamque ipsa continet, et alit? Hæc tu adversus te ipsum, tuamque subtiliter consuis salutem: quis nempe existens? Nec enim unus quis fidelium existas, ac eorum, qui miraculo digni sint. Nam neque fidelis producatur, qui iis abroget fidem, per quæ fides astruitur; sed Judæus. At quomodo, ac ubi tibi excidit Sara? Nonne enim illa, senectutis ac sterilitatis dispendiis editam prolem, Isaac vidit? Siquidem Anna animum tibi confundit, ac turbat, potiori jure Sara, quando etiam prior. Quod si hoc dubitationem facit, ille tu, neque persentis, tuam te præscribere ac submovere cognationem, radicesque ex quibus tibi ramo esse accessit, amputare, atque a Judaicis juribus revinceris excidisse?

Ut quidem ego naturæ serio partum factum dicens, postea rogarem in meam pedibus manibusque ires sententiam, merito sterilitas senectutem natura, rationum laborem progigneret: cum autem divinæ gratiæ opus doceam, quid gratiam cogis servire naturæ, cujus illa semper dominari comparata est? Num Adamum admittis e luto formatum, ac absque nativitate productum esse? Num admittis et Evam absque copula editam, ac lateris, costæque germen esse? ut plane non hæc dicas rationem naturæ. Quæ enim humana successione accretio ac procreatio est, modum alium processione servans, non sinit ut illorum processione naturæ opus existimes: at neque rursum ut contra naturam: siquidem illa naturalis hominum constitutionis principium est. Divini ergo consilii sit, atque potentiae. Quid vero? Tum quidem potuisse concedis, in iis quoque quæ majorem admirationem habebant, divinum Numen, nec naturæ ordinem adversus ejus Fictorem instruis; nunc autem, tanquam potentissimum ac immortalem virtutem gravi senio defectam existimares, isti imbecilliosem pronuntias? cum prioribus exercitalus, par esset ut aliis quoque potius videreris, indubitatum in ejusmodi præbere fidem. Quocirca ne Judæus quidem dubitaverit, ut quidem Judæus sit; sed eorum aliquis, qui animum ac mentem habent gentilitio errore tentum.

Non credis ergo tu, subsannasque, ut puella abs sterili prodierit, qui homines putredine ortos confingis? qui draconis dentes majoribus tuis vulvas, quibus sint suscepti, efficis: adeoque utinam tibi ipse dicenti, eos sepulcra ostendisses, qui lapides jubes concretere in homines, tuorumque majorum genus digna te serie recensens, in formicarum sanguinem referens. Tu hæc sapiens, quanquam sunt maximum delirium; nec usquam aliquid, non

μᾶλλον δὲ ζητεῖς, οἷς καὶ σὲ θαυμάζειν ἐχρῆν δι' ὧν θαυμάζομεν, παρὰ φαῦλον θέσθαι τὸ θαυμαζόμενον, καὶ πῶς στεῖρα τέκoi λογομαχεῖς; Εἰ γὰρ στεῖρα οὐ τίκτει· τίκτουσα δὲ οὐ στεῖρα· πῶς δὲ μαζοὶ ξηρανθέντες εἰς πηγὰς ἀναστομοῦνται γάλακτος; Εἰ γὰρ θησαυρίζειν αἷμα τὸ γῆρας οὐκ οἶδε, πῶς ὅπερ οὐκ ἔλαβον καὶ θηλαί, λευκαίνουσιν εἰς γάλα; Πῶς δὲ μήτρα νεκρωθεῖσα τελεσιουργεῖ καὶ ζωοποιεῖ, καὶ συνέχει καὶ τρέφει τὸ ἔμβρυον; Ταῦτα σὺ κατὰ σεαυτοῦ, καὶ τῆς σῆς μηχανοῤῥαφεῖς σωτηρίας· τίς ὧν; Τῶν πιστῶν γὰρ καὶ ἀξίων τοῦ θαύματος, οὐκ ἂν εἴης· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῖς, δι' ὧν ἡ πίστις, ἀπιστεῖν οὐ μὲν οὖν ὁ πιστὸς παρασθῆσεται, ἀλλὰ Ἰουδαῖος· Ἡ Σάρρα δὲ, πῶς, ἢ ποῦ σοι διαπέπτωκεν; Ἄρα γὰρ οὐ γήρως καὶ στειρώσεως εἶδε παῖδα τὸν Ἰσαάκ; ἂν ἡ Ἄννα σοι συγγεῖ καὶ ταρασσει τοὺς λογισμοὺς, ἢ Σάρρα μᾶλλον ὅτι καὶ πρῶτον. Ἄν τοῦτο ποιῇ τὴν ἀμφισβόλιαν, ἐκεῖνος σὺ, καὶ τῆς σῆς οὐκ αἰσθάνη παραγράφων συγγενείας, καὶ τέμνων τὰς ρίζας ἐξ ὧν σοι τὸ εἶναι κλάδω, καὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν θεσμῶν ἐξελέγχη κατενηνεγμένος.

Ἐγὼ δὲ, εἰ μὲν εἰρημῶ φύσεως πεπράχθαι λέγων τὸν τόκον, ἔπειτά σε ὁμονοεῖν παρεκάλουν, καλῶς ἢ στεῖρα τὸ γῆρας· ἢ ἡ φύσις τῶν συλλογισμῶν ἐγέννα τὸν πόνον· εἰ δὲ χάριτος θείας προσέβω τὴν πρᾶξιν, τί τὴν χάριν ἐκδιάζη δουλεύειν τῇ φύσει, τῆς αἰεὶ αὐτῆ πέφυκε κυρία; Δέχη τὸν Ἀδὰμ πλητῶ πλασθέντα, καὶ χωρὶς παραχθέντα γεννήσεως; Δέχη τὴν Εὐάν ἄνευ συναφείας, καὶ πλευρᾶς ὑπάρχουσας γέννημα· λόγον ταῦτα φύσεως οὐκ ἂν εἰπεῖν ἔχων. Ἡ γὰρ κατὰ διαδοχὴν τῶν ἀνθρώπων ἀξήσις τε καὶ γέννησις, ἄλλην τάξιν τῆς προόδου διασώζουσα, οὐκ ἔα τὴν προβολὴν ἐκεῖνων φύσεως δοξάζειν ἔργον· ἀλλ' οὐδὲ γε παρὰ φύσιν πάλιν· ἀρχὴ γὰρ τῆς κατὰ φύσιν τῶν ἀνθρώπων συστάσεως. Θείας ἄρα βουλῆς, καὶ ἰσχύος. Τί δέ; Τότε μὲν ἰσχύειν κἂν τοῖς παραδοξότεροις δίδως τὸ θεῖον, καὶ τὴν τάξιν τῆς φύσεως κατὰ τοῦ ταύτης οὐχ ὀπλίζεις Πλάστου· νῦν δὲ ὡσπερ γῆρας βαθὺ κατεγνωκῶς τῆς πανσθενεστάτης καὶ ἀκηράτου δυνάμεως, ἀσθενεστέρων τούτοις ἀποφαίνεις; ἐφ' ὧν τοῖς ἔμπροσθεν ἐγγεγυμνασμένος, δίκαιος ἂν ἦσθα μᾶλλον καὶ τοῖς ἄλλοις ὀφθῆναι τὴν περὶ τούτων πίστιν ἀδίστακτον παρεσχημένος. Οὐκοῦν οὐδὲ Ἰουδαῖος ὁ ἀμφισβητήσων εἴη, ἄνπερ Ἰουδαῖος εἴη· ἀλλὰ τις τῶν Ἑλλήνων νοῦν καὶ γνώμην κεκτημένων.

Ἄπιστεῖς δὲ ἄρα σὺ, καὶ φαυλίζεις ἐκ στεῖρας παῖδα προελθῆναι, ὃ σήψεως τέκνα πλάττων τοὺς ἀνθρώπους; ὃ δρακοντείους ὀδόντας μήτρας αὐτουργήσας τοῖς σοῖς γε προγόνοις; ὡς εἴθε τάφους ταῦτα λέγοντί σοι τούτους ἐδείκνυς, ὃ λίθους ἀνθρωπίζεσθαι προστάττων, καὶ τῶν σῶν προπατόρων τὸ γένος ἀξίως γε σεαυτοῦ γενεαλογῶν, εἰς τὸ τῶν μυρμήχων ἀναφέρων αἷμα. Σὺ ταῦτα φρονῶν, κἂν μακρὸς ὑπάρχει λῆρος· καὶ οὐδαμῆ, οὐδέν· οὐ χάριν· οὐ νοῦν,

οὐ φύσιν, οὐκ αἴσθησιν, οὐκ ἀλλοτρίαν δόξαν, οὐ τὴν ἑαυτοῦ, οὐκ ἄλλο οὐδὲν συνήγορον ἔχων, πλὴν τῆς σῆς ἀναισχυντίας ἢ ἀναισθησίας· ὁμῶς, περιέπεις καὶ πρεσβεύεις· ἃ δὲ καὶ δόξα· κηροῦσι μαχόμεναι, ταυτὰ περὶ τούτων ὑπὸ τῆς ἀληθείας συνφθέγγεσθαι βιαζόμεναι· καὶ ὧν πρώτη μάρτυς ἡ αὐτοψία καὶ αἴσθησις, καὶ οἷς πολλὰ τῶν ὁμοιοτρόπως πάλα· γεγονότων, καὶ χωρὶς τῶν εἰρημένων τὴν πίστιν παρέχεται· ταῦτα χλευάζειν ἐπιχειρεῖς, καὶ ἐν φαύλῳ τίθεσθαι; καὶ οὐ τοῦτο φαίην ἂν ἔγωγε, ὡς οἷς ἐκεῖνοι τὰ ἀτοπώτατα πεπρεσβεύεσθαι, τούτοις ἡμῶς δεήσει σεμναλογεῖν τὰ ἡμέτερα· οὐδὲ πολλοῦ δεῖ, τὸ φῶς τῷ σκότει λαμπρύνεσθαι, ἢ τῷ ψεύδει συνίστασθαι τὴν ἀλήθειαν· ἢ τῇ πλάνῃ τὴν πίστιν στηρίζεσθαι· ἀλλ' ὡς ὅλως οὐκ ἐξῆν ἐκείνοις κατω παντελῶς κατενεχθεῖσι, καὶ ὅσον ἡμεῖς ἄνω τῆς φύσεως, τὰ μὲν παρὰ φύσιν, καὶ ἃ μὴδ' ὅστις οὖν τρόπος συγκροτήσκειν, ταῦτα τιμᾶν, καὶ θαυμάζειν· ἃ δὲ πολλῶν κρείσσω καὶ λόγου καὶ φύσεως, καὶ ἀνέσεως^b· καὶ εἰσέτι μαρτύρων τάφοι, ἔστιν οὐ τῆς χρείας καλούσης, καὶ τῆς Προνοίας οἰκονομούσης, τερατουργοῦντες ἐπιμαρτύρονται, ταῦτα δὲ λόγῳ καὶ πλάνῃ πειρᾶσθαι· παρασαλεύειν.

Ὅρα δὲ κάκεινο. Οὐ πάθος κρατεῖ φύσεως; οὐ νόσος; οὐ γῆρας; οὐκ αὐτὴ δὲ νεότης οὕτω ἠθάσκουσα εἰ καὶ τι ἄλλο, ἀσθένεια καθεστῶσα τῆς τεκνώσεως; καὶ τὸ παράδοξον, εἰ μὴ τῷ συνίθῃ τὴν ἐκπληξιν διεκλέπτετο, ὅτι δι' ἧς ἔρχεται τις εἶναι πατὴρ, αὐτὴ τέως οὐκ ἔχ' γενέσθαι πατέρα. Τί οὖν; τὰ πάθη νικᾷ τὴν φύσιν, εἰ μὴ τι ἄλλο πάθος καὶ περίπτωμα ταύτης ὄν· ἢ δὲ χάρις ἦν ἐπλασεν οὐ βελτιοῖ φύσιν; τὸ γῆρας ψύχον, τῆς γονῆς ἀναξηραίνει τὰς πηγὰς, καὶ ὁ πλάστης θάλπων οὐκ ἀρδεύει τὸ γεγηρακός; ἐκεῖνα πρὸς ἃ μὴπω κατηνέχθη, καὶ τοῦ καιροῦ μὴπω παραστάντος, καὶ χειρόνων ὄντων πρὸς ἃ καθέλκεται, φέρει ὁμῶς εὐμαρῶς· ὁ δὲ πλάστης, ἐν οἷς ἐξ ἀρχῆς ὄροις ἔστησεν, οὐκ ἐπανάγει θέλων εὐχερῶς; ἀπιστεῖς τοῖς εἰρημένοις; καλῶς γε ποιῶν· οὐ γὰρ ἔμοιγε, οὐ πολλοῦ δεῖ τῶν σεμνῶν σου ταῦτα μεταπλάσεων, ἃς ἐγὼ σοι ἀριθμήσομαι· μᾶλλον δὲ, σὸν ἔστι καταλέγειν ταῦτα, ἵν' ἔχῃς πλεον ἐν τοῖς σοι βιωφελεστάτοις ἀφηγήμασιν ἡμῶν καταπαίρεσθαι.

transformationibus, quas tibi sum enumeraturus : quinimo tuum erit percensere, quo magis, humanam vitam juvantibus narrationibus tuis, adversum nos gloriari possis.

Λέγε τὰς ἐξ ἀνθρώπων αἰγείρους· ὧν ἀπορρέει τῶν ὀσμῶν ἢ τοῦ μύθου ἤλεκτρος, ἀφ' οὗ σὺ πλουτεῖς τὴν εὐθθειαν. Ἀρίθμει καὶ τὰς δάφνας, καὶ τοὺς φοίνικας· τὰς ἀηδόνας, καὶ τὰς χελιδόνας· τοὺς ψιδικούς σου κύκνους, καὶ τὰς ἀλκυόνας, καὶ τοὺς φιλανθρώπους σου δελφίνας. Ὑμνεῖ σου τοὺς ἀνδρογύνους Τειρεσίας, ἵνα θεῶν ἔριν, ἀξίαν τῆς ἐκείνων ἀτελείας διαλύωσιν· οἱ πλεον τὴν ἡδονὴν ἐπιμετρησάμενοι τῇ θεῷ, εἰς κακὸν τῆς παρρησίας ἀπώναν-

A gratiam, non mentem, non naturam, non sensum, non alienam opinionem, non tuam ipsius, non aliud quidquam habens quod suffragetur, excepta duntaxat impudentia tua, sive insensibilitate; veneraris tamen, ac honori habes: ea vero quæ et pugnantes confirmant opiniones, cogente veritate ut de his eadem consentienter pronuntient: ac quorum primus testis est ipse aspectus, sensusque, quibus denique, plura olim simili ratione facta, exceptis etiam iis, quæ sunt dicta, fidem conciliant, subsannare contendis, ac floccipendere? Nec sane ego id dixerim, ut quibus illi res absurdissimas honorarunt, iis nos oporteat honestare nostras; neque, quod longe abest, tenebris lumen illustrare; aut veritatem mendacio astruere: vel fidem infidelitatis errore confirmare; sed plane nefas eos præsumere, omnino sensu ad ima depressos, quanto nos naturæ superiores sumus, ut quæ sunt contra naturam, quæque nulli comprobaverint mores, ea illi honori habeant, ac admirentur: quæ autem majori et oratione et natura, ac laude, præconio, hactenus quoque martyrum sepulera, quandoque usu vocante, ac disponente providentia, prodigiis editis clara, attestantur, ea sermone atque errore convellere nitantur.

B Illud quoque vide. Nonne affectio superat naturam? nonne morbus? nonne senium? nonne juvenus ipsa, ita vicens ac aliud quodvis, generandæ prolis impotentia existens? quodque miraculum haberet, nisi sensim consuetudine, admirationis ac stuporis sensum auferret, qua quis provehit ut sit pater, ipsa hactenus patrem fieri prohibet. Quid ergo? affectiones naturam vincunt, nisi quid aliud adsit, quod ejus sit affectio ac recrementum; nec gratia, quam finxit ac condidit, naturam in meliorem augebit? Senectus infrigidans genitales fontes exsiccat; nec fictor, conditorque fovens, irriguum faciet quod consenuit? Illa ad quæ hæc necdum devoluta est, ac cum adhuc non adsit tempus, cumque ea ad quæ pertrahunt sint deteriora, facile tamen ferent; fictor autem, ac conditor, in quibus ab initio constituit modis, ut velit non reducet? Non habes dictis fidem? præclare quidem agens, at non mihi, cui hæc longe sint honestis tuis transformationibus, quas tibi sum enumeraturus: quinimo tuum erit percensere, quo magis, humanam vitam juvantibus narrationibus tuis, adversum nos gloriari possis.

D Dic factas ex hominibus populos, e quarum oculis fabulosum illud electrum defluit, ex quo tu stultitiæ divitias colligis. Daphnas quoque numera ac phœnices: luscinias ac hirundines: canoros cynos, ac alcyones, hominumque amantes delphinos. Celebra ac lauda tuos illos ambigui sexus Tiresias, quo deorum litem, eorum dignam luxuria dissolvant: qui nimirum, quod ampliolem voluptatem deæ tribuissent, mala libertatis præmia retulerunt.

VARIE LECTIONES.

^b Lege αινέσεως.

Vis abunde in memoriam reducam tauros mare trajicientes, misellæ puellæ amore gubernante; longasque profectiones; ac viarum multos circuitus, morasque quam procul Olympo? Taceo alia. Nec enim vero par est ut fidei unguento, erroris cœnum commisceamus; vel ut pietatis elucentes radios, profunda impietatis caligine probro afficiamus. Quapropter amplis illis nugis ac fabulis procul valere jussis, eorumque, qui ea admirantur cum amentiam miserantes, tum odio habentes superbiam, ad priorem orationis cursum dirigamur.

Olim itaque humano genere, peccatorum, quibus se primi parentes obstrinxissent, victoria, servituti addicto, neptis proles eorum futurum destructorem subtonans, ac obscuro velut clangore indicans, fore ut illud emergeret a tyrannide, ac a servitute liberaretur, claro signo monstrabat. Quapropter etiam Adam una cum Eva, antiquas illas prævaricationis depurgantes sordes, tristemque a mœstia vultum deponentes, libera tum voce, tum facie, lætis choreis virginalem coronant festivitatem: quin ejus potius existunt auspices. Cum enim peccati senem toti adnatum generi, illud vitiasset, eo radicitus exstirpato, merito potius gaudium ac choros auspiciuntur, accersantque, ac socios convocent universos ab eis procreatos. Ex quo namque prolapsionis infirmitas, ab iis, qui primi prævaricati essent in omnes transfusa diffluxerat, universique similem curationem necessariam habebant; ac mundi totius salutis, hodie Virginis partu ponuntur fundamenta, operæ pretium erat ut communis, ac generis totius constitueretur celebritas; utque populi totius, ac mundanis majora, gratiarum actionis monumento, cantica pangerentur. Mundi enim totius salus, mundanis majores exigit, ac vendicat gratiarum actiones.

Gratiarum actionis cantica submittamus; quod Adam reformetur, ac instauretur Eva; diræque dissolvantur, ac humanum genus, mortuam peccati ac pelliceam exuens personam, in pristinam ac antiquam Dominicæ imaginis restauretur dignitatem. Gratiarum actionis submittamus cantica, ac populi universi choros constituamus, quod Virgo, ab infecundo sinu prodiens, naturæ vulvam infecundam sanctificet, ejusque sterilitatem, ad virtutum uberes fructus extimulet. Quibus enim universorum Domino ac agricolæ, purissimorum sanguinum rivulos ad massæ totius aridæ irrigationem commodavit; iis merito feracitatis benedictionem recipit. Scala in cœlum subvehens coaptatur terrenaque natura suos ipsa terminos præsi-liens, in cœlestes mansiones transfertur. Dominica sedes in terra paratur, terrenaque sanctificantur, ac cœlestium ordines nobiscum congregantur; illiusque nequam, ac qui nos primum decepit, fuitque auctor insidiarum humano positarum generi, dolis ejus ac molitionibus evanescentibus, potentia colliditur.

Α το. Βούλει σοι προσναμνήσω τοὺς ποντοπόρους ταύρους, κόρης δυστυχοῦς οἰακίζομένους ἔρωτι· καὶ τὰς μακρὰς ἀποδημίας· καὶ τὰς πολλὰς περιόδους· καὶ τὰς πόρρωτάτω τοῦ Ὀλύμπου διατριβὰς; σιγῶ τ' ἄλλα· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ προσεῖχε μύρῳ πίστεως πλάνης συνανακρινᾶσθαι βόρβορον· ἢ τὰς τῆς εὐσεβείας αὐγὰς, τῷ βᾶθει τῆς ἀσεβείας ζόφῳ καθυβρίζεσθαι. Διὸ τοῖς μακροῖς ὕθλοις καὶ μύθοις μακρὰ χαίρειν εἰπόντες, καὶ τοὺς ἐπτοημένους περὶ ταῦτα τῆς παρανοίας ἐλεσοῦντες, καὶ μισοῦντες τῆς ἀλαζονείας, ἐπὶ τὸν ἐξαρχῆς τοῦ λόγου δρόμον καὶ δὴ ἴθυνώμεθα.

Β Πάλαι τοιγαροῦν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τῶν προγονικῶν ἀμαρτημάτων τῷ κράτει δεδουλωμένης, ὁ τῆς ἀπογόνου τόκος τὸν καθαίρετον τούτων ὑποσαλπίζων, ἀνενεγκεῖν τῆς τυραννίδος καὶ ἀπαλλαγῆναι τῆς δουλείας λαμπρὰ παρείχετο τὰ συνθήματα. Διὸ καὶ Ἀδὰμ σὺν τῇ Εὐᾶ τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους τῆς παραβάσεως ἀποκαθηράμενοι μολυσμοὺς, καὶ τὸ τῆς κατηφείας ἀποσκευασάμενοι σκυθρωπὸν, ἐλευθέρα καὶ φωνῇ καὶ ὄψει, τὴν παρθενικὴν χοροστατοῦσι πανήγυριν χαίροντες· μᾶλλον δὲ, κορυφαῖοι ταύτης καθεστηκότες. Δι' ὧν γὰρ ἡ τῆς ἀμαρτίας σπορὰ ὄλῳ παραφύσεια τῷ γένει, καὶ τοῦτο νοθεύσασα· οὗτοι μᾶλλον ταύτης ἀποβρίζουμένης, κατάρχειν τῆς χαρᾶς, καὶ τῆς χοροστασίας, καὶ μετέργεσθαι, καὶ συγκαλεῖν τοὺς ἐξ αὐτῶν πεφυκότας, τυγχάνουσι δίκαιοι. Καὶ γὰρ διὰ πάντων μὲν ἀπὸ τῶν πρώτως παραβεβηκότων, τοῦ τῆς παραπτώσεως ἀβρῶσθήματος μεταρρῦέντος· πάντων δὲ τῆς ὁμοίας θεραπείας ἐπιδεομένων· τῆς δὲ παγκοσμίου σωτηρίας σήμερον τῷ τῆς Παρθένου τόκῳ θεμελιουμένης, κοινὴν μὲν καὶ παγγενῆ προσῆκε συστήσασθαι τὴν πανήγυριν· δημοτελεῖς δὲ καὶ ὑπερκοσμίου τὰς εὐχαριστηρίους ἰδῶς ἀνακρούσασθαι· ὑπερκόσμιον γὰρ ἀπαιτεῖ τὴν εὐχαριστίαν, τὸ τῆς σωτηρίας παγκόσμιον.

Δ Ἀναπέμφωμεν εὐχαριστηρίους ἰδῶς, ὅτι Ἀδὰμ ἀναπλάττεται, καὶ ἡ Εὐᾶ ἀνακαινίζεται, καὶ ἡ ἀρὰ διαλύεται· καὶ ἡ φύσις ἡμῶν τὸ νεκρὸν τῆς ἀμαρτίας καὶ δερμάτινον ἀποδυσαμένη πρόσωπον, ἐπὶ τὸ ἀρχαῖον τῆς Δεσποτικῆς εἰκόνης ἀναμορφοῦται ἀξίωμα. Ἀναπέμφωμεν εὐχαριστηρίους ἰδῶς, καὶ χοροὺς πανδήμους συστήσωμεθα, ὅτι κόλπῳ ἀγόνων Παρθένος προκύπτουσα, τὴν ἄγονον μήτραν ἀγιάζει τῆς φύσεως, εἰς ἀρετῶν εὐκαρπίαν τὸ ταύτης ἀκαρπὸν ἐγκεντρίζουσα. Δι' ὧν γὰρ τῷ Δεσπότῃ πάντων καὶ γεωργῷ, τὰ τῶν ἀχράντων αὐτῆς αἱμάτων ρεῖθρα εἰς ἀρδείαν ὄλου καταξηρανθέντος ἔχρησε τοῦ φυράματος, τούτοις εἰκότως καὶ τῆς καρποφορίας εὐλογίαν ἀναδέχεται· Ἡ κλίμαξ ἡ πρὸς οὐρανοὺς ἀναφέρουσα καταρτίζεται, καὶ ἡ γειρὰ φύσις τῶν οἰκείων ὄρων ὑπεραλλομένη, πρὸς τὰς οὐρανίους μονὰς ἐνοικίζεται. Ὁ Δεσποτικὸς θρόνος ἐπὶ γῆς ἐτοιμάζεται, καὶ τὰ ἐπίγεια ἀγιάζεται· καὶ τὰ τῶν οὐρανῶν ἡμῖν συναγελάζεται τάγματα· καὶ ὁ πονηρὸς, καὶ πρώτως ἡμᾶς ἀπατήσας, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν ἐπιβουλῆς ἀρχιτέκτων γενόμενος, τῶν δόλων αὐτοῦ καὶ τῶν μηχανημάτων ὑποσαθρουμένων, τὴν ἰσχὺν περιθραύεται.

Τίς ἰσχύσει Θεοῦ θαυμάσια διηγήσασθαι; Ποῖος δὲ λόγος ἐκφράσει τὰ ὑπὲρ λόγων τὴν δύναμιν; Πῶς δὲ νοῦς ἅπας οὐ ναρκήσει, τῷ μεγέθει τῶν ἔργων συμπαρατεινόμενος τὴν κατάληψιν; Ἐπλάσσε τὸν ἄνθρωπον καταρχῆς ὁ Θεός, ἀφάτω φιλανθρωπίας πλούτῳ κινούμενος· χειρὸς οἰκείας πλάσμα, καὶ εἰκόνα φέρειν χαριτώσας τοῦ πλάσαντος· ὧν τὸ μὲν τῆς σαρκὸς, τὸ δὲ τοῦ πνεύματος ἐδίδου δηλοῦν τὴν εὐγένειαν· παράδεισος δὲ χρῆμα τερπνὸν καὶ ἐπέραστον, κατὰ Ἀνατολᾶς πεφύτευτο, λειμῶνων μὲν ἀμαράντοις καταπνεόμενος ἄνθεσι· φυτῶν δὲ καρποῖς ὠραίοις καὶ παντοδαποῖς ἐνευθηνούμενος· καὶ ποταμοὶ μέσοι ῥέοντες, καὶ καθαρῶ τῷ ῥείθῳ τὸ πρόσωπον τοῦ πεδίου καταρδεύοντες, ἀμήχανόν τινα τοῦ χωρίου τὴν ὠραιότητα κατασκευάζον. Ἐν τούτῳ τῆς Δεσποτικῆς παλάμης ὁ πλάστης ἐγκατοικίζει τὸ φιλοτέχνημα· πάντων μὲν Δεσπότην καταστητάμενος· πᾶσι δὲ τοῖς ἀγαθοῖς ἀφθόνως δείξας περιρρέομενον. Ἐπειτα δὲ σύνοικον ἐκ πλευρᾶς ἀφράστου τόκου μαιευσάμενος ὑπεστήσατο, ἵνα ἐξ οὐπερ ἐλήφθη, κεφαλὴν γινώσκῃ τὸν δανείσαντα, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀφορῶσα εἴη, συλλογιζομένη τὸ ὑπόχρεον· καὶ τῷ συνδέσμῳ τῆς φύσεως, ὁ τῆς ὁμοιοῦσας αὐτοῖς ἐμπολιτεύοιτο σύνδεσμος.

Ἀλλὰ γε πάντων τῶν ἐν παραδείσῳ τὴν ἀπόλαυσιν καὶ δεσποτεῖαν χαρισάμενος, ἐπειπερ ἔδει καὶ ἐντολῇ τινι παιδαγωγηθῆναι, καὶ ἐγγυμασθῆναι, τὸν τηλικαύτης καὶ τοσαύτης ἐξουσίας καταπιστευθέντα τὸ μέγεθος, εἰσφέρει νόμον αὐτῷ, καθ' ὃν οὔτε χαλεπὸν ἐμπολιτεύσασθαι, οὔτε βᾶστον διόλου φυλάξασθαι· δι' ὧν τό γε ἔμμισθον, ἢ τὸ ὑπόδικον ἐβραβεύετο. Φυτόν γάρ τι τῶν ἀνθοῦντων ὠραιότητα τῷ λόγῳ τῶν ἄλλῶν ἀφορισάμενος, τούτου μὴ φαγεῖν μόνου τὴν ἐντολὴν παρεῖχεν ἀποθεσπίζουσιν. Θηρίον δὲ πονηρὸν καὶ ἀρχέκκον, ὃν ἡ πρᾶξις δι' ἀβολὸν ἐπωνόμασεν, ἐξ αὐτῆς πλάσειος ἐπόφθαλμίσας τὸν ἄνθρωπον, ἄλλῳ θηρίῳ τῶν ἐρπόντων ὀργάνῳ χρησάμενος, καὶ τῇ γυναικὶ προσομιλήσας ἐπαγωγὰ καὶ θελκτήρια, καὶ πολὺ τοῦ νομοθέτου κατασκευάσας τὸ βλάσφημον, πείθει τὴν γυναῖκα, καὶ δι' αὐτῆς τὸν ὁμόζυγα, τῆς μὲν ἐντολῆς κατολιγωρῆσαι· φαγεῖν δὲ οὐ μὴ φαγεῖν ἐτεθέσπιστο. Οἱ δὲ, ἅμα τε τὸ προσταχθὲν ὑπερέβαινον, καὶ πάντων τῶν χαρισμάτων διεξέπιπτον· ὅπερ ἦν τῷ ἐπιβουλεύοντι σπούδασμα. Εἰς τοῦτο γὰρ αὐτῷ σύμπαν κατασκευάσαστο τὸ μηχάνημα. κἀντεῦθεν ἀπὸ τῶν προγόνων εἰς τοὺς ἀπογόνους κατασπειρομένου τοῦ παραπτώματος, ὅλον ἡμῶν τὸ γένος ὁ ἐπιβουλεύσας ὑπὸ χεῖρα εἶχε δουλωσάμενος.

Τί δ' οὖν ὁ πλάστης καὶ κηδεμῶν; ἄρα παρεῖδεν εἰς τέλος τὸ πλάσμα ταλαιπωρούμενον, καὶ τοσαύτη πλάνη βυθιζόμενον, καὶ καθεκάστην τοῖς πάθεσιν ἀνδραποδιζόμενον; Οὐ μὲν οὖν. Πῶς γὰρ ὅπερ φιλοτιμούμενος ἔπλασεν, ἠνέσχετ' ἂν ἡδέως ὀρᾶν συλαγωγούμενον καὶ πλανώμενον; Διὸ πρὸς ἑαυτὴν μὲν ἡ τῆς Τριάδος ἐνότης, εἰ θέμις εἰπεῖν, ἐκκλησιάσασα. θέμις δὲ τοῦτο λέγειν ἐπὶ τῆς ἀναπλάσεως, ὅτι καὶ τὸ, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν, ἐπὶ τῆς πλάσεως εἴρηται· τῷ ἐνιαίῳ

Quis Dei mirabilia enarrare poterit? Quis autem sermo ea explicet, quæ vim totam sermonum excedunt? Qui vero animus non obtorpeat, ad rerum magnitudinem, comprehensionem contendens? Deus a principio formavit hominem, ineffabilibus impensioris in humanum genus amoris divitiis permotus; suæmet figmentum manus, ac fictoris largiens ferre imaginem: quorum alterum carnis, alterum spiritus manifestare dabat ingenuitatem. Porro paradus, res delectabilis ac amoris plena, ad Orientem plantatus erat; quem pratorum immarcessibiles flores perflarent; pulchrique, ac omnigeni arborum fructus copia ditarent; ac flumina medium decurrentia, limpidisque aquis soli faciem irrigantia, immenso quodam decore augebant. In eo fictor, Dominicæ manus arte compositum collocat opus; universorum quidem constituens Dominum; bonorumque omnium affatim affluentiam tribuens. Tum vero conjugem, ineffabili partu lateris obstetricatus produxit, ut eum, qui id commodasset, ex quo fuisset sumpta, caput sciret, ac debitum reputans in illum aspiceret; naturæque vinculo, concordia ipsi, individua vitæ societate, vinculum constaret.

Cæterum, cum omnibus in paradiso positis concessisset frui, ac universorum dominio potiri; quia etiam præcepto erudiri oportebat, ac exerceri eum, cui talis ac tantæ potestatis magnitudo concedita esset, fert ei legem, e cujus ratione, nec difficile admodum vitæ rationes componere; nec omnino facile servare; quibus tum præmium, tum pœnam mercede proponeret. Arborem namque pulchra venustate florentem sermone ab aliis segregans, præceptum ponit, quo una hac vesci prohibeatur. Mala autem bestia, ac mali auctrix: diaboli cognomen actio tribuit: ab ipsa conditione lividis oculis aspiciens hominem, aliaque de reptilium genere bestia organo utens, blandaque ac mulcentia cum muliere collocata, inque legislatorem multam spargens blasphemiam, mulieri suadet, ac per eam conjugi, ut spernant quidem præceptum, edant vero de arbore de qua ne comederent sancitum erat. Porro illi, mox ut præceptum transgressi essent, dona quoque omnia amisere; quod utique ponentis insidias consilium erat. In eum namque finem tota molitio comparata erat: indeque a majoribus in nepotes disseminata prævaricatione, universum humanum genus subiectum captivumque insidiator tenebat.

Quid ergo fictor curatorque? Num in finem, in miseriam prolapsus sprexit figmentum, inque tanti erroris profundo demersum, ac quotidie passionibus malisque mancipatum? Minime gentium. Quomodo enim quod magnifice condidisset, lubens spoliari atque errare videns sustinisset? Quamobrem apud seipsam quidem sacræ Triadis Unitas, ut fas sit ita loqui, conventum agens: porro nihil nefas dicere in recreatione, quando etiam in creatione illud dictum est: *Faciamus hominem ad imaginem*

*et similitudinem nostram*⁹⁰ : eodem, ac singulari voluntatis consilio, reformare quod contritum erat, figmentum constituit. Illa autem : valde quippe effe-ratum ac desolatum erat humanum genus, quod neque minis, neque pœnis, neque legibus, nec monitis prophetarum reduci potuisset; hominem quærebat ejusdem nobiscum consortem naturæ, in quo legis latæ observantiam nulla prævaricatione liceret perspicere; quo humanum idem genus, quibus sui generis hominem vilam instituentem videret, eum-dem ipsum imitaretur; ulque ipso eo, cui machinarum instructor adversus nos victoriam acceptam referebat, legitima victoria ac certamine profligatus, dominio caderet.

Ergo unum aliquem e Trinitate oportebat fieri hominem, ut cujus erat formatio, ac opus, ejusdem videretur esse reformatio ac instauratio operis. Illum porro omnino oportebat in terra filium appellari, nec supernam tamen violare dignitatem, qui ab æterno hoc pariter esset, ac laudaretur. Censeri autem inter filios hominum impossibile erat absque incarnatione. Incarnatio enim, via est ad generationem : generatio vero, conceptionis, ac gestati uteri terminus est : cumque illa complectatur matrem, ejus merito præparationem velut fundamento præire petit. Erat itaque fictoris præparanda mater, quo sic refingeretur, quod confractum erat, eamque Virginem esse oportebat, ut sicut primus homo e terra virgine fictus fuerat, sic ex vulva virgine nova iterum fictio ederetur, atque ut nulla prorsus voluptatis insinuatio, vel si ea legitima foret, in Creatoris partu intelligeretur. Quippe erat voluptatis captivus, quem Dominus ut liberaret, nasci voluerat. Enimvero quænam mysterii digna sit esse ministra? Quænam digna effici Dei Mater, ac ei commodare carnem, in cujus universa censentur divitiis? Quænam ergo digna? nisi utique hæc quæ miraculo hodie ex Joachim ac Annæ germinat infecunda radice? cujus lætis gaudiis diem celebramus natalem; ac cujus partus, mysterii maximi, Verbi, inquam, in carne nativitatis, miraculum inchoat : cujus denique gratia, celebris hic totius populi concursu, sacerque indictus est ac coactus conventus.

Oportebat enim, plane oportebat ut ea, quæ ab ipsis cunabulis, castum corpus, castam animam; castas denique cogitationes, supra quam sermonis vi exprimi queat, conservasset, Fictoris Mater prædestinaretur. Oportebat ut quæ a puero in templo oblata esset, locaque inaccessa penetrasset, animatum ejus templum qui indiderat animam, conspiceretur. Oportebat ut quæ, nova ac insolita ratione, ab infecundis lumbis nata prodiisset, parentumque probrum abstulisset, avorum quoque ruinam instauraret. Neptis enim majorum habuit reparare casum, generis Salvatorem partu viri nescio edens, ac eum corpus induens. Oportebat ut quæ se

A τῆς γνώμης βούληματι, τὴν ἀνάπλασιν τοῦ συντριβέντος διετίθετο πλάσματος. Ἡ δὲ (χαλεπῶς γὰρ τὸ ἀνθρώπινον ἐξηγγρίωτο καὶ ἐξηρημάτωτο, οὔτε ἀπειλαῖς, οὔτε ποιναῖς, οὔτε νόμοις, οὔτε προφήταις ἐπαναγόμενον) ἀνθρώπον ἐζήτει τῆς αὐτῆς ἡμῖν λαχόντα φύσεως, ἐν ᾧ τῆς νομοθεσίας ἐντὴν ἰδεῖν ἀπαράδοτον τὴν συντήρησιν· ὡς ἂν ἔχοι νε τὸ ἀνθρώπινον οἷς ὄρα τὸ ὁμογενὲς πολιτευόμενον, ἐκμιμῆσθαι τὸ ὁμόφυλον· καὶ ἵνα δι', οὗ τὸ καθ' ἡμῶν κράτος, ὃ τὰς μηχανὰς ῥαψάμενος ἀνεδήσατο, διὰ τοῦτου καθαιρεθείη τῆς κυρείας, ἐννόμῳ νίκη καὶ ἀγωνίσματι.

B Οὐκοῦν ἔδει τινὰ τὸν τῆς Τριάδος εἰς ἀνθρώπους τελέσαι, ἵν' ἵσπερ ἦν τὸ πλαστούργημα, ταύτης ὑπάρχον ὀφθείη καὶ τὸ ἀνάπλασμα. Ἐκεῖνον δὲ πάντως υἱὸν ἔδει κάτω χρηματίσαι, καὶ μὴ καθυβρίσαι τὸ ἄνω ἀξίωμα, τὸν ἐξ ἀδίδου τοῦτο καὶ ὄντα καὶ δοξοζόμενον. Τελεῖν δὲ εἰς ἀνθρώπων υἱούς, οὐκ ἂν ἐγχωροῦν εἴη χωρὶς γε σαρκώσεως. Σάρκωσις γὰρ, ὁδὸς ἐπὶ γέννησιν· γέννησις δὲ, κυφορίας ὑπάρχει συμπέρασμα. Ἡ δὲ, μητέρα συμπεριγράφουσα, τὴν ἐτοιμασίαν ταύτης εἰκότως ἀπαιτεῖ προκαταβάλλεσθαι. Μητέρα ἔδει κάτω διευτρεπισθῆναι τοῦ Πλάστου εἰς τὸ τὸ συντριβέν ἀναπλάσασθαι· καὶ ταύτην παρθένον, ἵν' ὡσπερ ἐκ παρθένου γῆς ὁ πρῶτος ἀνθρώπος διεπέπλαστο, οὕτω διὰ παρθένου μήτρας, πραγματευθῆ ἡ ἀνάπλασις· καὶ ἵνα μηδεμίᾳ μηδ' ἐννόμου πάροδος ἡδονῆς, μηδ' ἐπινοηθείη τῷ τόκῳ τοῦ κτίσαντος. ἡδονῆς γὰρ ἦν αἰχμάλωτος, ὃν ὁ Δεσπότης ἐλευθερῶσαι τὴν γέννησιν κατεδέξατο. Ἀλλὰ τίς ἀξία χρηματίσαι τοῦ μυστηρίου διάκονος; Τίς ἀξία Μητέρα γενέσθαι Θεοῦ, καὶ σάρκα δανείσαι τῷ πλουτοῦντι τὰ σύμπαντα; Τίς οὖν ἀξία; ἢ δῆλον ὅτι αὕτη ἡ ἐξ Ἰωακείμ καὶ Ἄννης τῆς ἀκάρπου ῥίζης παραδόξως βλαστήσασα σήμερον; ἧς ἡμεῖς λαμπρῶς ἑορτάζομεν τὰ γενέθλια, καὶ ἧς ὁ τόκος, τοῦ μεγίστου μυστηρίου, τῆς ἐν σαρκί, φημί, τοῦ Λόγου γεννήσεως, τὸ θαῦμα προσιμιάζεται· καὶ δι' ἣν ἡ πάνδημος αὕτη καὶ θεία πηνήγυρις συγκεκρότηται.

D Ἐδει γὰρ, ἔδει τὴν ἐξ αὐτῶν σπαργάνων ἀγνὸν μὲν τὸ σῶμα, ἀγνήν δὲ τὴν ψυχὴν, ἀγνοῦς δὲ τοὺς λογισμοὺς, κρεῖττον ἢ λόγῳ, συντηρήσασαν, Μητέρα ταύτην προορισθῆναι τοῦ Πλάσαντος. Ἐδει τὴν ἐκ βρέφους ναῶ προσαχθεῖσιν, καὶ τοῖς ἀδάτοις τόποις ἐμβρατεύσασαν, ἐμψυχον ναὸν ὑφθῆναι τοῦ ταύτην ψυχώσαντος. Ἐδει τὴν ἐξ ἀγόνων λαγόνων παραδόξῳ λόγῳ τεχθεῖσιν, καὶ τὸ τῶν τεκόντων περιελομένην ὄνειδος, καὶ τῶν προπατόρων ἀνακαλέσασθαι τὸ ἐλάττωμα. Ἀνασιώσασθαι γὰρ ἔσχε τὸ προγονικὸν ἢ ἀπόγονος ἥττημα, τὸν Σωτῆρα τοῦ γένους ἀνάνδρῳ τόκῳ γεννησαμένη, καὶ τοῦτον σωματουργήσασα. Ἐδει τὴν τῷ κάλλει τῆς ψυχῆς ἑαυτὴν ὠραίως ἐμ-

⁹⁰ Gen. 1, 26.

μορφώσασαν, λογάδα νύμφην ἐμφανισθῆναι τῷ οὐρανίῳ νυμφίῳ ἐμπρέπουσαν. Ἐδεῖ τὴν τῶν ἀρετῶν τοῖς τρόποις ὡς ἄστροις ἐαυτὴν οὐρανώσασαν, τὸν τῆς δικαιοσύνης ἀνίσχουσαν Ἡλίον, πᾶσι τοῖς πιστοῖς ἐπιγνωσθῆναι. Ἐδεῖ τὴν καθάπαξ ἐαυτὴν τῶν παρθενικῶν ἀμαρτιῶν τῇ βαφῇ πορφυρώσασαν, εἰς ἀλουργίδα χρηματίσαι τοῦ παμβασιλέως. Ὁ τοῦ θαύματος ὄν ἡ σύμπασα κτίσις οὐ χωρεῖ, ἡ παρθενικὴ γαστήρ ἀστενοχωρήτως κυοφορεῖ. Ὁν τὰ Χερουδὶμ ἀτενίζειν οὐ τολμᾷ, πηλίνας χερσὶν ἡ Παρθένος ἀγκαλόφορεῖ. Τὸ ὄρος τὸ ἅγιον, ἐκ τῆς ἐρήμου καὶ ἀγόνου μήτρας προέρχεται, ἐξ οὗ τμηθεὶς ἄνευ χειρῶν λίθος ἔντιμος ἀκρογωνιαίος Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, τὰ τῶν δαιμόνων τεμένη, καὶ τὰ τοῦ ἄδου βασίλεια, αὐτῇ τυραννίδι συνέτριψεν. Ὁ ἐμφυχος καὶ οὐράνιος ἐπὶ γῆς χαλκεύεται κλίβανος, ἐν ᾧ ὁ πλάστης τοῦ ἐμοῦ φουράματος τῷ θεϊκῷ πυρὶ τὴν ἀπαρχὴν ὀπτησάμενος, καὶ τὴν τῶν ζιζανίων ἐπισπορὰν συμφλεξάμενος, ὅλον ἑαυτῷ καθαρὸν ἀρτοποιεῖται τὸ φούραμα.

Ἄλλὰ τί ἂν τις εἴποι; τί δ' οὐκ ἂν τις πάθοι, τῶν τῆς Παρθένου χαρισμάτων καὶ κατορθωμάτων διαπλέων τὸ πέλαγος; Δειλιᾷ καὶ χαίρει· καὶ ἡρεμεῖ καὶ ἐξάλλεται· καὶ πάλιν σιγᾷ καὶ ἀναφθέγγεται· καὶ συστέλλεται καὶ πλατύνεται· τὰ μὲν τῷ φόβῳ, τὰ δὲ τῷ πόθῳ συμμεθελκόμενος. Ἐγὼ δ' ἐμαυτὸν τῷ πόθῳ μᾶλλον ἢ τῷ φόβῳ νυνὶ χαρισάμενος, ἠδέως ἂν, εὖ ἴστε, καὶ πολλῶν ῥέων ὑμῖν ἐπέστην· εἰ καὶ ἀχρήστῳ τοῦ λόγου τῷ ῥεύματι, τῶν παρθενικῶν θαυμάτων ἐλλιμνάζειν ἐμοὶ καὶ πλημμύρειν παρεχομένων· μάλιστα γὰρ καὶ ὑμᾶς ὄρων, προθύμως μὲν τὰς ἀκοὰς ἀναπεταννύοντας, ὅλον δὲ τὸν νοῦν πρὸς τὴν εὐφημίαν τῆς Ἀειπαρθένου ἀναψαμένους· καὶ ἅμα ἀφοσιούμενος, εἴ τι ἐγὼ τετελεσμένος τοῖς παρθενικοῖς ὀργίοις καθέστηκα. Ἄλλ' ὅμως ὁ κειρὸς ἐπ' ἄλλα παρακαλεῖ· ἐπ' ἄλλην τιμὴν τῆς Παρθένου· τῆς μυστικῆς, φημί· καὶ ἀναιμάκτου θυσίας ἀπάρξασθαι (τιμὴ γὰρ Μητρὸς, ἡ τῶν ἐκουσίων τοῦ Υἱοῦ παθημάτων ἀνάμνησις)· ἐφ' ἣν μεθελκόμεθα, καὶ ἦν ἐπικαιρότατον ἱεράσασθαι.

Ἄλλὰ σὺ, ὦ Παρθένε καὶ Μήτηρ τοῦ Λόγου, τὸ ἐμὸν ἱλαστήριον καὶ προσφύγιον· ἡ παραδόξως μὲν ἐκ στειράς γεωργηθεῖσα· παραδοξότερον δὲ τὸν στάχυν τῆς ζωῆς ἡμῖν καρποφορήσασα, πρὸς τὸν σὸν Υἱὸν καὶ Θεὸν ἡμῖν διαπρεσβευομένη καὶ μεσιτεύουσα, τοὺς σοὺς ὑμνητὰς παντὸς ῥύπου καὶ παντὸς ἀποσμηξαμένους μολύσματος, τοῦ οὐρανίου νυμφῶνος ἀξιόους ἀνάδειξον, εἰς αἰδίδιον λῆξιν τῷ τῆς ὑπερουσίου Τριάδος τρισσῶ φωτὶ καταυγαζομένους· καὶ ταῖς ταύτης ἐντροφῶντας ὑπερφύεσι καὶ ἀφθέγκτοις θεάμασιν· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Animi decore pulchre perornasset, sponsa eximia caelesti congrue sponso proderetur. Oportebat ut quæ se virtutum modis velut stellis cælum effecisset, justitiæ Solem præterdendens fidelibus universis agnosceretur. Oportebat ut quæ virginalium se sanguinum murice omnino imbuisset, in universorum regis trabeam cederet. O miraculum! Quem universa creata non capiunt, eum virginalis uterus nihil angustatum; eo fetus gestas. In quem Cherubim oculorum aciem figere non audent, eum Virgo luteis manibus in ulnis amplexatur. Mons sanctus e deserta sterilique vulva progreditur, ex quo pretiosus ille summangularis lapis Christus Deus noster nulla manuum opera abscissus, dæmonum delubra, ac inferni regiam, una cum tyrannide **B** contrivit. Animatus ac caelestis in terra fabricatur clibanus, in quo plastes ille ac conditor, meæ massæ primitias divino excoquens igne, ac zizania superseminata comburens, totam sibi mundam massam in panes efformat.

Verum quid quis non dicat, quidve non patiatur, Virginis donorum meritorumque pelagus pernavigans? Metuit ac gaudet; quiescit ac exsilit; rursumque tacet ab loquitur; contrahiturque ac dilatatur, qua timore, qua desiderio secum trahentibus. Porro ego in præsentiarum desiderio, quam timori amplius indulgens, lubens, probe nostis, longe vobis uberius congressus essem, quanquam inutili orationis fluxu, præstantibus miraculis Virginis velut stagnantes ac exundantes aquas: ac maxime, quod et vos tota alacritate videam adaperientes aures, totoque animo in perpetuæ Virginis accensos laudem; simulque persolvam ipse, si quid virginalibus orgiis ac sacris exsisto reus: verum tempus ad alia provocat: ad Virginis aliam laudem: ad mystici, inquam, ac incruenti sacrificii inchoationem (earum enim passionum quæ Filius ultro suscepit, commemoratio, honor est Matris:) ad quod utique trahimur, ac cujus faciendi adest opportunissimum tempus.

Sed tu, o Virgo ac Verbi Parens, propitiatio mea ac refugium; quæ mirabili ratione ab sterili edita es; mirabiliorique, spicam nobis vitæ edidisti, apud Filium tuum ac Deum nostrum intercedens, ac **D**mediatrix accedens, laudatores tuos ab omni sorde, omnique macula depurgatos, caelesti thalamo dignos effice, ut in requie perpetua, trino, substantia omni majoris Trinitatis lumine, illustrentur, ejusque mirabili ac ineffabili spectaculo delectentur; in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria ac potestas in sæcula sæculorum. Amen.

II.

De Symeone Christum in ulnas suscipiente (3)(COMBESIS. *Biblioth. Concionat.* t. VI, 230, ipso interprete.)

Non erat sacerdos Symeon (3^a): etsi longe virtutum ornamento sacerdotibus præstabat. Idcirco etiam sacerdos quidem, his ministrabat, quæ in puero lex fieri jubebat: at Symeon cum recte factis aliis, tum senis canitie venerabilis, juxta divina responsa votis fruebatur. Agnovit vere evenisse responsa: agnovit eum qui prædicabatur: eum portabat qui verbo omnia portat: visaque generis salute, ac diviniore repletus dulcedine, nullo jam vitæ amore tenebatur. Quin statim præsentem salutem, carnem deponere, atque his etiam qui erant in inferno faustum salutis ac redemptionis nuntium afferre, totus gestiebat. Atque Deum quidem benedicebat, hoc est, laudibus atque canticis celebrabat; alioqui vero etiam benedicebat, quod factas sibi promissiones evenisse videret, quod Israelis consolationem oculis aspectare atque manibus gestare meruisset: hincque sacro plenus gaudio, *Nunc, inquit, dimittis servum tuum in pace*⁹¹. Quando promissorum natus sum finem, finem quoque mortalis vita accipiat: nam hæc mihi verbum tuum olim promittebat. Etenim fore ut non viderem mortem nisi viso Christo Domini, ipse pridem mihi pollicitus eras. Quia vero in meos incurrerunt oculos, quæ cupiebam, quæ quærebam, quorum desiderio æstuabam, *Nunc dimittis servum tuum*, qui nec mortis periculum paveat, nec dubietatis cogitationibus terreatur, sed firma potiatur pace, ac quæ lætitiæ plurimam pariat. Etenim vidi salutare omnium populorum.

Ac vide, quæso, divini sacrique senis accuratam diligentiam. Priusquam enim beati illius spectaculi compos efficeretur, expectabat consolationem Israel: at ubi quod sperabat ac cupiebat obtinuit, non jam consolationem clamat, sed omnium salutem populorum: sic nimirum omni sermone ac cogitatu major ille in puero fulgor virum perstrinxerat.

A tantamque affuderat lucem, ut quæ processu temporis, paulatimque revelanda erant, tunc ille statim repenteque cognoverit. Ac ne cui occasionem præbeat opinandi omnes se populos dicere, qui Judæorum gente comprehenderentur, ista subjungit: *Lumen ad revelationem gentium*: quasi dicat, Nemo putet omnem me vocare Judaicum populum: imo totum hac voce significo genus humanum. Etenim quem oculis video, inque ulnis fero, salus erit ac redemptio omnium. Neque hæc dixisse satis habuit; sed condistinguens contra Israellem omnes gentes, subjungit: *Lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israel*⁹²; quasi dicat: Communis quidem salus est, quem in ulnis gesto, infans cunctis gentibus, ac Israeli: verum gentibus quidem lumen est, quod ab idololatriæ educat tenebris: Israeli vero gloria, quod data olim illis legalia, quibus ab idolorum cultus emergerunt caligine, in gloriam ac perfectionem conversurus sit. Præterea etiam gloria est natus puer Israelitici populi, tanquam qui ex Abrahami semine homo exstiterit. Eadem fere et Isaias clamans ait: *Ecce posui te in lucem gentium, ut aperias oculos cæcorum*⁹³; hoc est, illis visum præbeas, lucemque a tenebris, atque a mendacio veritatem, ab errore pietatem discernas. Unde et David hanc prædicans salutem, velutque plaudens manibus, ac choros ducens: *Omnes, inquit, gentes, plaudite manibus, quoniam Dominus excelsus, terribilis, Rex magnus super omnem terram*^{94.95}. Si autem Christi populus dicitur, estque Israel ut distinguitur agentibus: distinguitur autem Mosaicis legibus atque moribus, quanquam nondum gratiam consecutus, ejusque compos factus, cum, inquam, qui in Veteri Testamento est ejus populus sit, quomodo non obstruuntur perdita Manichæorum ora, quæ ad aliud eos principium referunt?

III

Photii patriarchæ Constantinopolitanæ, novæ sanctæ Dei Genitricis ecclesiæ in palatio a Basilio Macedone extractæ, descriptio (4).

Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἔκφρασις τῆς ἐν τοῖς βασιλείοις νέας ἐκκλησίας τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνης οἰκοδομηθείσης.

(COMBESIS., *Manipulus rerum Const.* p. 296.)

Lætum video præsentis diei conventum: ac qualem nemo humana solertia atque opera, ac nisi divini afflatu Numinis conflare potuerit. Quam-

D Φαιδρὸν ὁρῶ τῆς παρούσης ἡμέρας τὸν σύλλογον, καὶ οἶον οὐκ ἂν τις ἀνθρωπίνῃ σπουδᾷ καὶ χωρὶς Θεῆας συγκροτῆσαι ῥοπῆς κατισχύσει,

⁹¹ Luc. II, 29. ⁹² ibid. 32. ⁹³ Isa. XLIX, 6. ^{94.95} Psal. XLVI. 2

NOTÆ.

(3) Ex Cat. card. Maz.

(3^a) Ita de Symeone Theophanes, Euthymius, etc.

(4) Edidit Græce Lambecius e regia Lupara: libuit mihi et Latine repræsentare. Laudat perinde Constantinus Porphyrogenneta illam Basiliæ Mace-

donis, extruendis seu etiam reficiendis divinis templis, religionem ac magnificentiam: inque eis ipsum hoc templum n. 55 ejus Vitæ multis describit. Quidam tamen vitio dant quod, occupata ejusmodi ædificiis classe, libera Saracenis atque Barbaris

Διὸ καὶ τερπνὰ τῆς χάριτος ὑποδέχομαι τὰ χαρίσματα, καὶ τῷ Χριστοῦ ποιμνίῳ ἐνευθηνουμένῳ καὶ χαίροντι συναγελαζόμενος ἐπαγάλλομαι· οὐ μέχρις ἡμῶν περιγραφομένην τὴν τερπνότητα καὶ θυμηδίαν τῆς πανηγύρεως ἐπιστάμενος, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν κοινὸν Δεσπότην ἀναφερομένην εἰδὼς τὴν σεβασμιότητα. Λαμπρότης γὰρ πανηγύρεως, ὅσον ἡμῶν τῶν πανηγυριζόντων τὸ σεμνολόγημα, τοσοῦτον τῆς Δεσποτικῆς ἀγάπης ἐναργῆ παρέχεται τὰ γνωρίσματα. Ὅταν δὲ μηδὲ τῶν ἐτησίως καὶ συνήθως ἐπιτελουμένων εἴη τὴν ἀνάμνησιν ἐορτάζουσα, ἀλλὰ καινὴν τινα καὶ ἀρτιφανῆ τὴν εἰς Θεὸν τιμὴν ἐγκαινίζουσα, πῶς οὐ μᾶλλον ἔτι καὶ τὸν Θεῖον ἔρωτα ἀναδειχθεῖη ἐκπυρεύοντα, καὶ τὴν τῶν ἐορτάζόντων κοσμιότητα καὶ τὸ κλέος ἐπιπλέον ἀναπτύσσουσα; Ἀλλὰ τίς ἢ τοσαύτη τοῦ πλήθους συνδρομὴ καὶ συνέλευσις; Τίς ἢ πανηγυρίς; Τί τὸ συγκαλέσαν καὶ συγκινήσαν ἡμᾶς ἅπαντας; Βούλεσθε εἶπω, ἢ καλὸν ἐκείνῳ παραχωρῆσαι καὶ εἶπεῖν καὶ διδάξαι τῆς πανηγύρεως τὴν ὑπόθεσιν, τῷ χορηγῷ τε ἅμα ταύτης καὶ σοφῷ γε ἀρχιτέκτονι; Ἐκεῖνος καὶ ἱκανὸς λόγοις παραστῆσαι τὸ προκείμενον, ὅς τοὺς τύπους τῶν πραγμάτων ἐν τῇ ψυχῇ προενθήμενος, ἀμίμητον ἔργον ἐπὶ γῆς πανσόφως ὑπεστήσατο.

Λέγε τοιγαροῦν ἡμῖν, ὦ βασιλέων φιλοχριστότατε καὶ θεοφιλέστατε, καὶ πάντας τοὺς ἔμπροσθεν νικῶν τε ἅμα καὶ λαμπρῶς φαιδρῶν τῇ κοινωνίᾳ τοῦ ἀξιώματος. Λέγε προθύμους, ὡς ὄρεσ, τοὺς ἀκουσομένους ἔχων, ἐφ' ὅπερ ἡμᾶς συνεκάλεσας. Δεῖξον τοῖς

A obrem etiam jucunda gratiæ suscipio munera, unaque cum vegeto, ac pingui, lætoque Christi grege conventum agente, lætitia exulto; qui nempe, non ad nos duntaxat solemnitatis lætitiā ac jucunditatem finiri intelligam, sed ad ipsum communem Dominum ejus venerationem spectare non nesciam. Solemnitatis namque splendor, quanta nobis celebrantibus gloriatio est, tantum ejus, qua Dominum prosequimur, dilectionis manifesta præbet indicia. Quando vero, ne eorum quidem quæ anno ex more ritu peraguntur, memoriam celebrat, sed novi cujusdam recentisque in Deum honoris encænia habet, quomodo non etiam magis divini flammam amoris accenderit, magisque etiam eorum qui celebrant morum honestatem gloriamque in lucem protulerit? At, quinam tantus hic plebis concursus atque conventus? quæ panegyris? quis nos omnes pariter vocavit ac traxit? Vultis dicam? an præstet ei propensius dicendi atque docendi partes cedamus, qui solemnitatis occasio ac causa sit; qui ejus et auctor, et sapiens architectus existit? Ille enim etiam merito subjectum argumentum sermonibus repræsentaverit, qui ante animo conceptis rerum formis, omni majus imitatione in terra opus condidit.

Dicas igitur nobis, o imperator Christi amatissime ac religiosissime, cunctosque superiores ipse pariter vincens, ac dignitatis consortio præclare exhilarans. Dicas, cui, ut vides, omni alacritate præsto auditores sint, qua ex causa invitave-

NOTÆ.

incursandi ditionem Romanam facultas esset, captis etiam Syracusis a Carthaginensibus. Sic Joan. Syllit. et alii. Idemque in sequentibus quibusdam imperatoribus mordet ac carpit Michael Pselus, ostenditque quantum ea pietas (quæ nec jam pietas est, si deest prudentia) Reip. obsit. Exstruenda templa sic magnifice, cum communis rei non admodum interest: alias præstat magis necessaria curare.

Atque ut paulo amplius in tantî operis nova Basilica Ecclesia immorer (sic enim vocatam ait Constantinus Porphyrogenneta n. 55), fuit illa dicata, non uni sanctæ Mariæ, ut Photiani hujus Tractatus titulus præfert; at nec forte primo, principalisque: satisque indicare videtur idem Constantinus, dum ita divos tutelares ejus Ecclesiæ percenset. Ac primum numero jam citato, ne ulla quidem mentione sanctæ Mariæ: Κατὰ δὲ τὸν [αὐτὸν] καιρὸν, καὶ ὁ περικαλλῆς οὗτος ναὸς καὶ περίοπτος ὠκοδομαίτο, ὃν Νέαν Βασιλικὴν Ἐκκλησίαν λέγειν εἰώθαμεν, ὅς ἐπ' ὀνόματι Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ Μιχαὴλ τοῦ πρώτου τῶν ἀγγέλων, καὶ Ἠλίου τοῦ Θεσοῦτου ἡγείρετο· *Eo ipso tempore pulcherrimum et celeberrimum templum exstruebatur, quod Novam Ecclesiam Basilicam appellamus, in honorem Salvatoris nostri Jesu Christi, et angelorum principis Michaelis, et Eliæ Thesbitæ.* Pauloque distinctius fusiisque numero item 55 superius citato, nisi quod Michaelis loco est Gabriel, reclamantibus aliis, ipsoque sibi adversante Constantino, in ejus antiquario: Ἀμειβόμενος γὰρ ὡσπερ τῆς περὶ αὐτὸν εὐμενείας τὸν Δεσπότην Χριστὸν καὶ τὸν πρῶτον τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων Γαβριὴλ, καὶ τὸν Θεσοῦτην Ἠλίαν τὸν Ζηλωτήν, ὅς καὶ τῇ αὐτοῦ μητρὶ τῆς πρὸς βασιλείαν τοῦ υἱοῦ ἀνοψώσεως ἐχρημάτισεν ἄγγελος· εἰς ὄνομα τούτων καὶ μνήμην αἰδίου· ἔτι δὲ καὶ τῆς Θεοτόκου,

C καὶ Νικολάου τοῦ ἐν ἱεράρχαις πρωτεύοντος, Θεῖον καὶ περικαλλῆ ναὸν ἐδομήσατο, εἰς ὃν συνῆλθε τέχνη καὶ πλοῦτος, καὶ ζέουσα πίστις καὶ ἀφθονωτάτη προαίρεσις· καὶ τὰ παντάχῃθεν συνέδραμε κάλλιστα, ἢ τοῖς ὄρωσι μᾶλλον ἢ τοῖς ἀκούουσιν οἶδε τυγχάνειν πιστά. *Velut enim Christi Domini in ipsum benevolentiae vicem redditurus, ac primi inter angelicas potestates Gabrielis, necnon Eliæ Thesbitæ Zelotis illius, qui et ejus matris nuntius fuit sublimandi ad imperii arcem filii; in horum nomen et memoriam sempiternam; necnon et Deiparæ, et Nicolai, inter hierarchas primas obtinentis, divinum pulcherrimumque templum exstruxit; in quo convenere ars et divitiæ, et fervens fides, et liberalissima munificentissimague voluntas; et omnia undecunque concurrerunt pulcherrima, quæ convisentibus potius, quam audientibus solent esse credibilia.* Vergentibus annis ac imperio Basili exstructum templum idem satis indicat: proinde dicta hæc Photio, ejus secundo sacerdotio; ac postquam humanis erepto Ignatio, Basili favore, quam male prius invaserat, aliqua æquitatis specie ac οἰκονομίᾳ, sedem receperat. Itaque quem ad calcem laudat Cæsarem, ac Cæsarium gloriam appellat, imperii socium Basilio adlectum, qui θεῖα ψήφῳ, ἀλλὰ μὴ σπουδαρχήσας, μηδ' ἀνθρωπίναις περιδρομαῖς, imperium arripiat, *divino suffragio, non appetitu regnandi humanoque ambitu,* Leo est, posteaquam procerum supplicatione liberatus fuerat, depulsa calumnia affectatæ tyrannidis, cujus ipse Photius cum Santabareno illi auctor extiterat; ut passim Theophanis continuatores, et quis vitas τῶν νέων βασιλέων scripserunt: in quibus mihi non magnus aut præcipuus, qui ex regio eod. typis Luparensibus prodiit cum Theophane, Leo grammaticus.

ris? Ostendas verbis, quæ prius ipsis rebus ostendisti. Num enim rursus adversus Barbaros victos, tropæa erexisti? Quibus multis continisque liberaliter accepisti, his congregasti, ut pari gaudio fruamur, communemque ac populi universi conventu, victoriæ largitori gratiarum actionem promamus; aut, qui hostes data fide dedititiosque acceperis, sublimemque, et superbum alienigenarum animum sensumque depresseris, velut qui pio religiosoque animi sensu cuncta tibi præclare gesta, in potentem Dei manum referas; aut qui imperio subjicias urbes, alias quidem, cum pridem cives alerent, melioribus ipse institutis composueris, alias etiam a fundamentis erexeris, aliasque instauraveris, ac imperii fines crebris oppidis præsidisque communieris; aut qui dives ipse subditos beatos efficias; doce nos, in quem orbis terrarum communem oculum toti aspiciamus; cujus tandem horum gratia invitasti? Aut siles ipse, imperante modestia, et quod tua ipse nolis narrare facinora, quibus necesse laudem contexamus: mihi vero præbes, ut tuarum ipse afflatu rerum, præsentis conventus causam omnium auribus ex oratoris munere inferam.

Alia igitur, amici, celebritas, aliudque hodierna die mysterium. Virginalis in terra templi encænia hodie peraguntur, Deique Matris, si quod aliud in mundo, dignum habitaculum consecratur. Virginalis in terra templum hodie dedicatur, regalis magnificentiae opus re ipsa multis laudum canticis celebrandum. Templum in medio ipso palatio, divinum aliud venerandumque palatium excitatur; ejusmodi scilicet, ut, si cum aliis conferas, ac eorum rationem habeas, regia ipsa palatia, privatae ædes aperte arguantur, quinimo quod sua qua pollet claritate ac venustate, illa quoque illustret ac reddat clariora, priorem illis mundum atque ornatum adaugeat. Dicās, oculos in ipsum conjiciens, non humanæ artis opus esse, sed divinam quamdam nobisque superiorem virtutem pulchritudinem illi indidisse. Templi aditus ac vestibulum, egregio ornato ac decore compositum: candidi enim marmoris tabulæ splendidum quid gratiosumque effulgent, ejus modi scilicet ut totum conspectum complectentes, ipsarum inter se situm, extremorumque juncturam, leni, plana, subtilique admodum commissura obtegant: adeo ut lapis unus lineis rectis velut inscriptus (res miraculo nova!) videatur, suavissimeque intuentium oculos capiant: indeque devincientes, ac in se convertentes, spectantem ventant, ne ad ea transire velit, quæ intus radiant: sed in ipso templi vestibulo, mox adiens præclaro exsuscitatus spectaculo, visisque figens oculum, velut radicibus fixus admiratione hæret. Orphæo Thraci fabulæ lyram assignant, ea pulsandi vi, ut res ipsas inanimes sonis moveat. Quod si etiam nobis in fabulas veritatem efferre, atque figmento tremendam reddere fas esset, dicat aliquis, qui sacræ ædis vestibulum adeant, in plantarum arborumque naturam, miraculo defigente transire. Sic qui semel conjecit oculos ægre avellitur, ac spectaculo tenetur.

λόγοις, ἅ τοῖς ἔργοις προὑπέδειξας. Ἄρα γὰρ πάλιν κατὰ Βαρβάρων νίκης ἀναστήσας καὶ τρόπαια, οἷς πολλάκις ἔργοις ἐπ' ἄλλοις ἡμᾶς ἐδεξιώσω φιλοφρονούμενος, ἐπὶ τούτοις συνήγειρας, εὐφράναί τε ἅμα καὶ τῷ δεδωκότι κοινὴν καὶ πάνδημον ἀναπέμψαι τὴν εὐχαριστίαν; Ἡ λαβῶν ὑποσπόνδους ἄλλους, καὶ ταπεινώσας ὑψηλὸν καὶ γαῦρον καὶ ἀλλόφυλον φρόνημα, ὡς ἐπὶ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ θεοῦ εὐσεβοφρόνως ἀναφέρων πάντα τὰ σοι καθορθούμενα· ἢ πόλεις ὑπερκόους, τὰς μὲν πάλαι κάτω κειμένας ἀνορθώσας, τὰς δὲ καὶ ἐκ βάθρων αὐτῶν ἀνεγείρας, καὶ ἄλλων ἀνοικισμοὺς ἐργασάμενος, καὶ τῆς πολιτείας πυκνώσας τὰ ὄρια, ἢ πλουτῶν, καὶ ποιῶν εὐδαίμονας τὸ ὑπήκοον. Δίδαξον ἡμᾶς, πρὸς σὲ τὸν κοινὸν τῆς οἰκουμένης ἀφορῶντας ὀφθαλμὸν, ἐπὶ τίνι τούτων ἡμᾶς συνεκάλεσας; Ἡ σιγᾶς μὲν αὐτὸς ἐπιεικείας τρόπῳ, καὶ τῷ μὴ βούλεσθαί σε τὰ σὰ ἡμῖν διηγεῖσθαι κατορθώματα, οἷς ἀνάγκη τοὺς ἐπαίνους συνυφαίνεσθαι· ἐμὲ δὲ παρέχεις ὑπηχῆσαι τῷ λόγῳ τοῖς σοῖς ἔργοις ἐμπνεόμενον, τοῦ παρόντος συλλόγου τὸ αἴτιον.

mihi vero præbes, ut tuarum ipse afflatu rerum, præsentis conventus causam omnium auribus ex oratoris munere inferam.

Ἄλλη τοιγαροῦν, ὦ φίλοι, τελετὴ, καὶ ἄλλο μυστήριον σήμερον. Ναὸς παρθενικὸς ἐπὶ γῆς ἐγκαινίζεται σήμερον, καὶ τῆς θεομήτορος, εἴπερ ἄλλο τι, τῶν ἐγκοσμίων ἐπάξιον οἰκητήριον. Ναὸς παρθενικὸς ἐπὶ γῆς ἐγκαινίζεται σήμερον, βασιλικῆς μεγαλοπρεπειᾶς ἔργον ὡς ἀληθῶς πολυύμνητον. Ναὸς ἐν μέσοις αὐτοῖς ἀνακτόροις, ἀνάκτορον ἄλλο θεῖον καὶ σεβάσιμον ἀνιστάμενος, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸ παραβολῇ καὶ συγκρίσει, ἰδιωτικᾶς οἰκίας ἀποφαίνων τὰ ἀνάκτορα· μᾶλλον δὲ καὶ τῇ ἐνούσῃ λαμπρότητι καὶ ταῦτα περιαστράπτων καὶ φαιδρύνων, καὶ πολὺ παρασκευάζων τοῦ προτέρου κόσμου σεμνότερα. Εἴποις ἂν εἰς αὐτὸν ἰδὼν, οὐκ ἀνθρωπίνης χειρὸς ἔργον, ἀλλὰ θεῖαν τινὰ καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς δύναιμι τὸ κάλλος αὐτῷ ἐπιμορφώσασθαι. Προτύλεια μὲν γὰρ τῷ ναῷ περικαλλῆ διεσκευάζονται· καὶ γὰρ μαρμάρων διαλεύκων πλάκες λαμπρόν τι καὶ χάριεν ἀποστήλβουσαι, ὄλην ἐναπολαβοῦσαι τὴν πρόσοψιν, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλας θέσιν, καὶ τὴν τῶν περάτων συνάφειαν τῷ ὁμαλῷ καὶ λείῳ, καὶ τῷ προσηρμόσθαι λίαν ἀποκρύψασαι, εἰς ἐνὸς λίθου συνέχειαν γραμμαῖς εὐθείαις ὡσπερ ἐπιγεγραμμένου, θαῦμα καινὸν ὁραθῆναι καὶ ἡδιστον, τὴν τῶν ὀρώντων φαντασίαν ὑπάγουσιν. Ἐξ οὐπερ τὰς ὄψεις συνῆχουσαι, καὶ πρὸς ἑαυτὰς ἐπιστρέφουσαι, οὐκ ἐθέλειν ποιοῦσι τὸν θεατὴν μεταχωρῆσαι πρὸς τὰ ἐνδότερα· ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ προτεμενίσματι τοῦ καλοῦ θεάματος ὁ προσίων ἐμπιπλάμενος, καὶ τοῖς ὀρωμένοις ἐρείδων τὰ ὄμματα, ὡσπερ τις ἐρρίζωμένος τῷ θαύματι ἔστηκεν. Ὀρφεῖ μὲν οἱ μῦθοι τῷ Θρακί κισθάραν κροτοῦσι, κινουσαν τοῖς φθόγγοις τὰ ἄψυχα. Εἰ δὲ καὶ ἡμῖν ἐξῆν ἐς μύθους ἐπαίρειν καὶ φοβερὰν ποιεῖν τὴν ἀλήθειαν, εἶπεν ἂν τις, τοὺς προσιόντας τῷ προτεμενίσματι, εἰς φυτῶν ἀποδενδρουμένους φύσιν τῷ θαύματι μεταβάλλεσθαι· οὕτως ἅπαξ τις ἰδὼν δυσάποσπαστως κατέχεται.

Sic qui semel conjecit oculos ægre avellitur, ac spectaculo tenetur.

Ἐπειδὴν δὲ τις ἐκείθεν μόλις ἀποσπασθεὶς εἰς αὐτὸ παρακύψῃ τὸ τέμενος, ἡλικίης καὶ ὄσης οὗτος χαρᾶς τε ἅμα καὶ παραχῆς καὶ θαύματος ἐμπίπλῃται! Ὡς εἰς αὐτὸν γὰρ τὸν οὐρανὸν ἐπιπροσθούντος μηδαμόθεν ἐπιβεβηκώς, καὶ τοῖς πολυμόρφοις καὶ πανταγόθεν ὑποφαινομένοις κάλλεσιν, ὡς ἄστροις, περιλαμπόμενος, ὄλος ἐκπεπληγμένος γίνεται. Δοκεῖ δὲ λοιπὸν τὰ τε ἄλλα ἐν ἐκστάσει εἶναι, καὶ αὐτὸ περιδονεῖσθαι τὸ τέμενος. Ταῖς γὰρ οἰκείαις καὶ παντοδαπαῖς περιστροφαῖς, καὶ συνεχέσι κινήσεσιν ἅ πάντως παθεῖν τὸν θεατὴν ἢ πανταγόθεν ποικιλία βιάζεται τοῦ θεάματος, εἰς αὐτὸ τὸ ὀρώμενον τὸ οἰκεῖον φαντάζεται πάθημα.

Ἄλλὰ γὰρ χρυσὸς τε καὶ ἄργυρος τὰ πλεῖστα τοῦ ναοῦ διειλήφασιν· ὁ μὲν ψηφῖσιν ὑπαλειφόμενος· ὁ δὲ εἰς πλάκας ἀποξεύμενος καὶ τυπούμενος, ἄλλοις ἄλλοις ἐπιπλασσομένοις μέρεσιν. Ἐνταῦθα ἐπικροσμούμενα κιονόκρανα. Ἐνταῦθα δὲ διὰ χρυσῶν περιζώματα· ἀλλαχόθεν δὲ ταῖς ἀλύσεσιν ἐπιπλεκόμενος χρυσὸς, ἢ χρυσοῦ τι θαυμασιώτερον, ἢ θεία τράπεζα, σύνθημα (5). Ἄργυρος δὲ παρὰ τὰς πυλίδας καὶ πυλίδας τοῦ θυσιαστηρίου, σὺν τοῖς περιστύοις· καὶ αὐτὸς ὁ κωνοειδῆς καὶ τῇ θείᾳ τραπέζῃ ἐπικείμενος σὺν τοῖς ὑπερείδουσι στυλίσκοις καὶ ὑπωρόφοις ὄροφος, καὶ μαρμάρων δὲ πολυχρῶμων ὅσα μὴ χρυσοῦ ἐπέδραμεν, ἢ ἄργυρος περιέλαβεν, ἀμήχανόν τε καὶ τερπνὸν φιλοτέχνημα, τὰ λοιπὰ τοῦ ναοῦ διεκόσμησεν. Ἡ δὲ τοῦ ἐδάφους θέα, εἰς ζώων μορφὰς καὶ σχημάτων ἄλλας ἰδέας ταῖς πολυμόρφοις ψηφῖσι διαμορφωθείσα, θαυμαστὴν τινὰ τοῦ τεχνίτου τὴν σοφίαν παρεστήσατο. Παῖδας ὡς ἀληθῶς καὶ πλασμάτων πλάστας τοὺς Φειδίας ἐκείνους καὶ Παρασίους καὶ Ηραξιδέλους καὶ Ζεῦξιδας ἐν τῇ τέχνῃ ἐπελέγξασα. Δημόκριτος εἶπεν ἂν, οἶμαι, τὴν τοῦ ἐδάφους λεπτοουργίαν ἐνιδῶν, καὶ ταύτῃ τεκμηρίῳ χρώμενος, μὴ ἂν πόρρω εἶναι τὸ μὴ οὐχὶ καὶ τὰς ἀτόμους αὐτοῦ καὶ ὅπ' ὄψιν πιπτούσας ἀνευρεῖσθαι· οὕτω πάντα πεπλήρωται θαύ-

A Ubi autem quis vix iude avulsus in ipsum delubrum prospexerit, quanto qualique gaudio simul, et turbatione et admiratione impletur! Tanquam enim in ipsum cælum nullo usquam obstante conscenderit, multiformibusque ac undequaque lucidis pulchritudinibus astrorum in morem collustratus, in stuporem totus agitur: videturque jam inde emotæ mentis; ipsumque illi delubrum circumgyrare putatur. Quod enim spectator suis ipse, omnimodisque agitationibus ac continuis motibus circumversetur; quod ut illi omnino necessarioque accidat, miraculi undique incurrens varietas facit; in re ipsa quam oculis usurpat, suam ipse affectionem cogitat.

B Cæterum aurum argentumque pleraque sibi templi loca vindicant. Alterum, tessellati operis lapillis oblitum, alterum in tabulas laminasque deductum formatumque: atque aliud aliudque aliis partibus adhibitum. Hic columnarum capitella ornata, illic fasciæ ac subligacula aurea: alibi aurum catenis implexum, aut quod auro majus ad admirationem (sacra nimirum mensa) compositum existat. Loci altaris portulæ et columellæ argenteæ cum peristylliis, ipsumque conii figura divinæque mensæ impositum tectum, cum fulcientibus illi subjectis columellis cameraque. Varii coloris marmora, quæcunque vel auro non oblecta, vel non intercepta argento, artis opus stupendum, mireque oblectans, reliquis templi partibus ornatum præstant. Pavimenti conspectus, in animalium formas, aliarumque figurarum species, multiformi tessellati operis concinnatione efformatus, admirabilem quamdam artificis sapientiam exhibet; tantam nimirum, ut vere pueros figmentorumque artifices, Phidias illos, Parasiosque, et Praxiteles, et Zeuxidas arte iis subtiliore coarguat. Democritus, puto, subtili pavimenti opere conspecto, atque hinc conjecturam ducens, haud procul abesse dixisset, quin suas

NOTÆ.

(5) Ἡ χρυσοῦ τι θαυμασιώτερον σύνθημα· Innuit forte simile aliquid factitatum in mensa altaris novæ ecclesiæ, ac factum fuerat in Sancta Sophia a Justiniano; pluribus scilicet liquatis speciebus, sive etiam contusis, ex quibus una altaris mensa conflaretur; cujus tamen rei Constantinus non meminit; Photium tamen tueri recentior forsitan memoria possit. Proclive certe Justinianæ munificentiam fere æmulum ædificiorum superbia, hoc quoque æmulari ipsum voluisse, ac rem tentasse. Constantinus ita: Τὰ ἄδύτα τοῦ ναοῦ, καὶ χρυσοῦ, καὶ ἄργύρου καὶ λίθοις τιμίαις, καὶ μαργάραις καταπεποικιλταί· tumque aliis percensitis, quæ in sanctuario erant, καὶ αὐτὰ, inquit, αἱ ἱερὰ τράπεζαι ἐξ ἀργύρου πάντα περιεχυμένον ἔχοντα τὸν χρυσοῦ, καὶ λίθοις τιμίαις ἐκ μαργαριτῶν ἡμφιεσμένοις πολυτελεῶν τὴν σύμπληξιν καὶ σύστασιν ἔχουσι. *Ipsæ etiam sacræ mensæ, omnia ex argento cui superfusum fuerat aurum, et lapidibus pretiosis, margaritis superpositis amplissimi pretii, compacta ac fabricata erant.* At num hæ mensæ, ipsa κατ' ἐξοχὴν τοῦ θυσιαστηρίου τράπεζα; in Sanctæ Sophiæ sacrario etiam alias mensas describit auctor ano-

nymus, nihil habentes cum * ipsa altaris mensa in fabrica aliisque commune; quid, si etiam in novæ ecclesiæ sacrario erant; nec Constantinus de ipsa altaris mensa locutus est, quam potius peculiariter voluerit notare?

Quod editum titulo ἔκφρασις, mutavi ἔκφρασις· nec enim aliud est quam oscitantia exscribentis, dum quæ duplex pingi littera solet, simplici reddit. In quo non semel illi erratum; quodque omnem scrupulum adimit, sæpius in voce εὐφραίνεσθαι, pro εὐφραίνεσθαι τῷ ἔκφρασις, nihil satis congruit: ἔκφρασις. Descriptio est, Hermolao auctore, et quidem culta, verborumque lenocinio pæne affectata, cujusmodi illa Sanctæ Euphemie, auctore Asterio, in VII synodo laudata, mihi que emendatior in Asterio edita, semelque et iterum Lugdunensibus et Parisiensibus typhotetis ex mea illa editione, quidquid ingrate taceant, recusa. Est ejusdem etiam descriptio Oculi, *Orat. de cæco nato*, mihi perinde post Photiana excerpta, primum ex P. Jac. Sirmundi et Seguier. codd. edita. τὸ ἐνευθυνοῦμενον, emend. ἐνευθηνοῦμενον.

ob oculos versantes atomos invenisset : sic cuncta plena miraculo. Unum vero duntaxat mihi peccasse videtur delubri architectus, quod in unum eundemque locum pulchris omnibus congestis, videntem clare spectaculo frui non sinit, aliis subinde alio trahentibus, vicissimque avellentibus, nec sinentibus quantum quis velit, ejus quod videt aspectu satiari.

Quod me vero præteriit, primumque dicendum fuit. Verum ne inter orandum quidem, templi miraculum suas orantem clare partes exsequi sinit : ac sane modo dicturus sum. In ipsa namque superiori fornice, virilis imago Christi formam præferens lapillorum vario flore depicta enitescit. Dixeris terram inspectare, ejusque ornatum ac gubernationem mente agitare : sic accurate pictor, gestu ex habitu, coloribusque Creatoris erga nos providentiam curamque, numine propensius afflante, effluxit. Hemisphærii circa tholum insectis circulis, angelorum communem stipantium Dominum depicta multitudo : quæ vero ab altaris loco apsis assurgit, Virginis forma splendescit, nostri causa expansis intemeratis manibus, ac quæ salutem imperatori præstet, roburque ad bella fortiter gerenda illi conciliet. Apostolorum chorus atque martyrum ; sane etiam prophetarum ac patriarcharum, egregium templo ornatum, quod pictis imaginibus impleant, afferunt : horum unus quis, tametsi silet, quibus olim locutus est, clamat : *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum ! concupiscit et deficit anima mea in atria Domini* ¹. Alter vero : *Quam mirabilis est locus iste ! non est hoc, nisi domus Dei* ². Succinit autem forte alius, qui nec ipse ex nostris, aut probatis sit, invitusque nostra deprædicat : *Quam pulchræ domus tuæ, Jacob ; tabernacula tua, Israel ! Tanquam paradisi super flumina, et sicut tabernacula quæ fixit Deus, et non homo* ³.

Olim quidem Dei conspectori Mosi, Dei ipsius imperio tabernaculum excitatum est, ad hostias Deo immolandas, ac populi delicta expianda. Sed et Salomoni regi, templum deinde Hierosolymis conditum est ; opus scilicet aspectu delectabile, ac ejusmodi, ut quidquid ejus generis unquam exstiterat, pulchritudine, magnitudine, sumptuositate longe obscuraret. Enimvero quantum fortasse umbra et figura a veritate rebusque ipsis decedit, tantum illa a templo, quod nunc fidelis magnusque imperator noster exstruxit : non eo duntaxat nomine, quod istud gratiæ ac spiritus est, illa legis atque litteræ ; sed quod etiam pulchritudine ac reliqua artis concinnitate elegantiaque præ illis merito primas obtinet.

Ecquis vero brevi adeo tempore celeberrimi templi miracula tentet oratione percurrere ; cum nec ipsum visum, diu multumque legendo, quam sensus reliquos celeriori motu longe exsu-

ματος. Ἐνὶ δὲ μοι δοκεῖ μόνον ὁ τοῦ τεμένουσ ἀρχιτέκτων διημαρτηκέναι, ὅτι περ εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν χώρον ἅμα πάντα συλλέξας τὰ κάλλι, οὐκ ἔα τὸν θεατὴν καθαρῶς ἐντρυφῆσαι τοῦ θεάματος, ἄλλων ἀπ' ἄλλων ἀφελκόντων τε καὶ μετασπώντων· καὶ μὴ παραχωρούντων ὅσον τις ἐθέλει τοῦ ὀρωμένου κορένυσθαι.

Ὁ δὲ με παρέδραμε, καὶ πρῶτον ῥηθῆναί· ἔδει. Ἀλλὰ γὰρ οὐδ' ἐν τοῖς λόγοις τοῦ τεμένουσ τὸ θαῦμα παρέχει τῷ λέγοντι καθαρῶς, τὸ ἴδιον τελεῖν ἔργον· καὶ δὴ νῦν εἰρήσεται, ἐπ' αὐτῆς γὰρ τῆς ὀροφῆς, ἀνδρείκελος εἰκὼν μορφὴν φέρουσα τοῦ Χριστοῦ πολυανθέσι ψηφίσιν ἐγγέγραπται. Εἴποις ἂν αὐτὸν τὴν γῆν ἐφορᾶν, καὶ τὴν περὶ ταύτης διανοεῖσθαι διακόσμησίν τε καὶ κυβέρνησιν· οὕτως ἀκριβῶς ὁ γραφεὺς καὶ τοῖς σχήμασι τὴν τοῦ Δημιουργοῦ περὶ ἡμᾶσ κηδεμονίαν ἐπίπλους γέγονεν ἐντυπώσασθαι. Τοῖς δὲ περὶ αὐτῆς ὀροφῆς τοῦ ἡμισφαιρίου τμημασιν ἐγκύκλοις, πληθὺς ἀγγέλων τῷ κοινῷ Δεσπότη δορυφοροῦντες διαμεμῶρφωνται. Ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἀνεγειρομένη ἀψίς, τῆ μορφῆ τῆς Παρθένου περιαστράπτεται, τὰς ἀχράντους χεῖρας ὑπὲρ ἡμῶν ἐξαπλούσης, καὶ πραττομένης τῷ βασιλεῖ τὴν σωτηρίαν, καὶ κατ' ἐχθρῶν ἀνδραγαθήματα. Χορὸς δὲ ἀποστόλων καὶ μαρτύρων· καὶ δὴ καὶ προφητῶν καὶ πατριαρχῶν, ὅλον πληροῦντες ταῖς εἰκόσι τὸ τέμενος ἐξωραϊζουσιν· ὧν ὁ μὲν καὶ σιγῶν· δι' ὧν πάλαι ἀνεφθέξατο, βοᾷ· Ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων ! ἐπιποθεῖ καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου εἰς τὰς ἀύλας τοῦ Κυρίου. Ὁ δὲ· Ὡς θαυμαστὸς ὁ τόπος οὗτος ! οὐκ ἔστι τοῦτο, ἀλλ' ἡ οἶκος Θεοῦ· Ἐπιφωνεῖ δὲ τις ἴσως καὶ τῶν οὐχ ἡμετέρων οὐδ' ἐγγεγραμμένων, καὶ ἄκων ἐπιθειάζων τὰ ἡμέτερα· Ὡς καλοὶ σου οἱ οἶκοι, Ἰακώβ, αἱ σκηναὶ σου, Ἰσραὴλ ! ὡσεὶ παράδεισοι ἐπὶ ποταμοῦσ, καὶ ὡς αἱ σκηναὶ ἃς ἐπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος.

Πάλαι μὲν οὖν τῷ θεόπτη Μωσῆ θεῖω προστάγματι σκηνὴν κατεσκευάστω· θυσίαν τε θῦσαι Θεῷ ἁμαρτίας ἐξιλάσασθαι. Καὶ τῷ Σολομῶντι δὲ βασιλεῖ ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸς ὕστερον τερπνόν τι χρῆμα, καὶ πάντας τοὺς ἔμπροσθεν τῷ κάλλει καὶ μεγέθει, καὶ τῆ πολυτελείᾳ ἀποκρουσάμενος. Ἀλλ' ὅσον σκιὰ καὶ τύπος ἀληθείας καὶ πραγμάτων αὐτῶν ὑποδέσθηκε, τοσοῦτον ἐκεῖνα τοῦ νῦν ἐξοικοδομηθέντος ναοῦ τῷ πιστῷ καὶ μεγάλῳ βασιλεῖ ἡμῶν· οὐχ ὅτι ὁ μὲν τῆς χάριτος καὶ τοῦ πνεύματος, τὰ δὲ τοῦ νόμου καὶ τοῦ γράμματος, ἀλλ' ὅτι καὶ τῷ κάλλει, καὶ τῆ ἄλλῃ τεχνουργίᾳ καὶ δεξιότητι, τὰ δεύτερα φέρουσι.

Καὶ τί ἂν τις ἐν οὕτω βραχεῖ τὰ τοῦ περιωνύμου τεμένουσ λόγῳ πειρᾶται περιέρχεσθαι θάύματα ; ὅπου γε οὐδ' αὐτῆ ἡ ὄψις οὐδ' ἐπὶ συχνὸν χρόνον, καίτοι τὰς ἄλλας αἰσθήσεις τῷ τάχει κατόπιν ἄγου-

¹Psal. lxxxiii, 2. ²Gen. xxviii, 17. ³Num. xxiv, 5.

σα, ἀντιλαβέσθαι τούτων οὐδαμῶς ἐλέγχεται κατισχύουσα. Χαίρω γοῦν ἔγω γε οὐδὲν ἥττον, εἰ καὶ τὸ ἔλαττον ὁ λόγος ἀπηνέγκατο, ἢ εἰ καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ μέτρον τῆς ἱκανῶς ἐχούσης ἀφίκετο διηγήσεως. Οὐ γὰρ τῆς ἐν λόγῳ δυνάμεως ἐπίδειξιν, ἀλλὰ τὸ κάλλιστόν τε εἶναι τὸν ναὸν καὶ ἰσχυρότατον, καὶ νικῶντα νόμους ἐκφράσεως, παραστῆσαι προήρημαι.

Ἄλλὰ μοι πρὸς σὲ ὁ τοῦ λόγου δρόμος, τὸν τοῦ συλλόγου ἀΐτιον, ἐπιστρεφόμενος ἰθυέσθω. Χαῖρε τοι γαροῦν, ὦ βασιλεῦ θεοχαρίτωτε καὶ θεοφιλέστατε, καὶ ἀνακαινίζου τὴν κατὰ τε σῶμα καὶ ψυχὴν ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς ἀκμάζων νεότητα· τοῦ τε περιωνύμου ναοῦ, καὶ τῆς σῆς σοφίας ἔργων καὶ χειρὸς ἐορτάζων τὰ ἐγκαίνια. Ἐντεινε, καὶ κατευοδοῦ, καὶ βασιλευε, ἕνεκεν ἀληθείας καὶ πραότητος καὶ δικαιοσύνης. Ὁδηγεῖ γὰρ, ὡς ἔνεστιν ἰδεῖν ἐναργῶς, καὶ ὀδηγήσει σε ἡ τοῦ Ὑψίστου δεξιὰ τοῦ κτίσαντός σε, καὶ ἐξ αὐτῶν σπαργάνων εἰς βασιλέα τοῦ οἰκείου καὶ περιουσίου λαοῦ χρίσαντος. Συνευφραίνου καὶ συνακαινίζου καὶ αὐτὸς, τῶν ὅσους ἤλιος ἐπεῖθε Καισάρων τὸ ἐγκαλλώπισμα, σοφία τε καὶ συνέσει τοὺς ἔμπροσθεν παρευδοκίμων· καὶ τῷ θεῷ σε ψήφῳ, ἀλλὰ μὴ σπουδαρχήσαντα, μηδ' ἀνθρωπίναις περιδρομαῖς τὴν τηλικαύτην ἀρχὴν ἀναδέξασθαι. Συνευφραίνου τοίνυν καὶ συνακαινίζου τῷ μέτοχόν σε προσειληφότε καὶ κοινωνόν τῆς βασιλείας ἐπὶ κοινῇ τε σωτηρίᾳ τῶν ἀρχομένων, καὶ ἀξίως τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας καὶ ἀψευδεστάτης ἀγαπήσεως. Διὰ γὰρ τῆς ὑμετέρας δυνάδος ἡ Τριάς εὐσεβῶς λατρευομένη τε καὶ προσκυνουμένη, τὴν ἑαυτῆς πρόνοιαν εἰς πάντας ἐξαπλοῦσά τε καὶ διαπορθμεύουσα, σοφῶς πηδαλιουχεῖ καὶ διακυβερνᾷ τὸ ὄπῃκρον.

Χαίρετε καὶ ὑμεῖς, ὦ τῆς βουλῆς Πατέρες, πολιὰ σεμνὴ καὶ αἰδέσιμος, πιστῶ καὶ μεγάλῳ βασιλεῖ καὶ σεβαστῷ, συνακαινιζόμενοι Καισαρι, τοῦ περιωνύμου ναοῦ συνεορτάζοντι τὰ ἐγκαίνια. Χαίρει δὲ καὶ συνευφραίνεται καὶ ὅσον ἱεροφαντικόν τε καὶ ἀρχιερέων πλήρωμα, οἰκεῖον κλέος καὶ κάύχημα τὴν τοῦ ναοῦ ποιούμενοι καθιέρωσιν· χαίρετε δὲ καὶ συγχορεύετε καὶ ὑμεῖς, ὦ ὑπόλοιπον καὶ φιλόθεον ἄθροισμα, ἄλλον οὐρανὸν ὄρωντες ἐπὶ γῆς τὸν τῆς Παρθένου ναὸν ἐγκαίνιζόμενον σήμερον· τῆς ταῖς πρεσβείαις τύχοιμεν ἅπαντες καὶ τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ ἀτελευτήτου χάριτος καὶ ἀγαλλιᾶσεως, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

A perat, hæc satis percipere posse ac comprehendere prorsus liqueat. Nihil itaque minore gaudio afficior, quanquam vieta oratio est, quam si illa ad justæ modum narrationis, rem satis exsecuta esset. Non enim hoc animo constitutum, ut dicendi vim ostentarem, sed ut templum pulcherrimum esse ac venustissimum, longeque descriptionis leges vincere comprobarem.

Ad te enimvero, qui conventus auctor existis, sese orationis cursus verso tramite dirigat. Gaude itaque, imperator Deo gratissime ac religiosissime, et renovare vegeta, tum corpore⁴ tum operibus bonis, juventute, qui celeberrimi templi tuæque sapientiæ ac manus, operum encænia agis. *Intende, prospere procede et regna; propter veritatem et mansuetudinem et justitiam*⁵. Deducit enim, ut palam videre licet; delucetque te Altissimi dextera qui creavit te, exque ipsis cunabulis in proprii sui ac peculiaris populi regem inunxit. Collætare ac pariter innovare et ipse, nempe omnium quos unquam sol aspexit, gloria Cæsarum; quippe sapientiæ laude ac prudentiæ majoribus longe præcellens; quoque adeo divino suffragio, at non ipse imperii invidus, neque humanis studiis atque ambitu, tanti arcem imperii invadas. Collætare igitur unaque innovare cum eo, qui te socium, atque imperii consortem ad subditorum communem utilitatem, ac pro eo ac tuam in eum benevolentiam, sincerissimamque dilectionem decebat, assumpsit. Per vestram enim duorum societatem Trinitas pie culta ac adorata, suam in omnes providentiam explicans atque transmittens, sapienter subditos regit atque gubernat.

Vos quoque gaudete, Patres conscripti, gravis senectus, fidelique ac magno imperatori Augustoque venerabilis, unaque cum Cæsare, pari gaudio clarissimi templi encænia celebranti, renovamini. Gaudet vero et collætatur sanctorum doctorum ac episcoporum cætus omnis, qui proprium decus atque gloriam templi consecrationem ducit. Gaudete vero etiam, ac una choros ducite, vos quoque reliqua ac religiosa turba, quæ cælum aliud in terra, quod hodie dedicatur Virginis templum, conspicitis: cujus intercessionibus utinam omnes etiam beatæ illius ac immortalis gratiæ ac exultationis compotes efficiamur; in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium, nunc, et semper, et in sæcula. Amen.

⁴ Psal. cii, 5. ⁵ Psal. xliv, 5.

IV.

SANCTI ATHANASII ENCOMIUM.

Photius archiepiscopus Constantinopolitanus, ad fratrem suum Tarasium, de sermonibus magni inter sanctos Athanasii Alexandriæ archiepiscopi (6).

Hic, inquit, et in sermonibus ubique locutione clarus est, brevis et simplex: acutus tamen et altus, et argumentationibus omnino vehemens, et in his tanta ubertas, ut admirabilis sit. Logicis autem methodis nihil tenuiter, nihil juveniliter, ut pueri et rudes, sed philosophice, sed magnifice utitur. Scripturarum testimoniis ac demonstrationibus ad confirmationem communitus est, et in primis sermo ille contra gentiles et qui de humanitate Verbi Dei habitus est, quinque in Arium libri, qui revera sunt omnis hæreseos tropæum, sed Arianæ potissimum. Et si quis theologum Gregorium, et divinum Basilium diceret ex hoc libro tanquam fonte quodam haurientes, orationis suæ pulchros ac perlucidos contra errorem fundere fluvios, non erit, ut arbitror, procul a verisimilitudine. Scripta sunt autem ab eo, et in Ecclesiastem commentaria, et in Cantino canticorum, sic et in Psalterium, et in alia multa. Gratia tamen et ornatu vere excellent sermone contra Apollinarium, et epistolæ, quotquot ejus excusationem continent.

Ἐτέροις πολλοῖς. Εἰς μὲν τὴν χάριν καὶ τὸ κάλλος, ἀτεχνῶς διαφέρουσιν οἱ κατὰ Ἀπολιναρίου λόγοι καὶ τῶν ἐπιστολῶν, ὅσαι τὴν ἀπολογία ἀὐτῷ τῆς φυγῆς περιέχουσιν.

Α Φωτίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Ταράσιον, περὶ τῶν λόγων τοῦ ἐν ἀγίοις μεγάλου Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Ἐν οἷς, φησὶν, ὅτι σαφῆς μὲν ἐστὶ τὴν φράσιν. ὡσπερ ἀπανταχοῦ τῶν λόγων αὐτοῦ, καὶ ἀπέριττος καὶ ἀφελής· ὀριμὸς δὲ καὶ βσθὸς, καὶ λίαν τοῖς ἐπιχειρήμασιν εὐτονος· καὶ τὸ γόνιμον δὲ αὐτοῦ ἐν τούτοις ἡλίκον ὕσον, φησὶ, θαυμάσιον. Λογικαῖς τε [*sic ms. interpretes videtur legisse* δὲ] μεθοδοῖς, οὗ τι γυμνῶς καὶ μειρακιωδῶς, ὡσπερ οἱ παῖδες καὶ ἀρτιμαθεῖς, ἀλλὰ φιλοσόφως τε καὶ μεγαλοπρεπῶς ἀποκέχρηται. Γραφικαῖς τε μαρτυρίαις καὶ ἀποδείξεσιν εἰς τὸ καρτερόν κατωχύρωται· καὶ μάλιστα γὰρ ὁ κατὰ Ἑλλήνων, ὃς τε περὶ τῆς ἐνσωματώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου εἰρημένος, καὶ ἡ κατὰ Ἀρείου πεντάβιβλος, τρόπαιον οὕσα κατὰ πάσης μὲν αἰρέσεως, ἐξαιρέτως δὲ τῆς Ἀρειανῆς. Καὶ εἴ τις τὸν θεολόγον Γρηγόριον, καὶ τὸν θεῖον Βασίλειον, ἐκ ταύτης ὡσπερ ἀπὸ πηγῆς ἀρυσάμενους φαίη τῆς βίβλου τοὺς καλοὺς ἐκείνους καὶ διαυγεῖς τῶν οἰκείων λόγων κατὰ τῆς πλάνης ῥεῦσαι ποταμοὺς, οὐκ ἂν, οἶμαι, σφαλεῖη τοῦ παραδείγματος· πεποιήται δὲ αὐτῷ, φησὶ, καὶ εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν, καὶ εἰς τὸ Ἄσμα τῶν ἁσμάτων ὑπομνήματα, ὡσπερ γὰρ εἰς τὸν Ψαλτῆρα, καὶ ἐν

NOTÆ.

(7) Photius in *Bibliotheca* sua cujus hoc fragmentum optimo illo vetustissimoque Athanasiano codice, qui est Academiæ Basileensis, præfixum est

totidem verbis: illudque jam olim a Petro Nannio, qui eodem codice usus est, sic Latine redditum est. — Cf. cod. 140.

CARMINA

I.

STICHERON

IN SANCTUM METHODIUM CONSTANTINOPOLITANUM.

(BOLLAND. *Acta Sanctor.*, Junii t. II, p. 960.)

Ad Vesperas inter alia ponitur ex *Octoecho Sticheron* seu *Versiculus*, ad modulus tertii toni canendus, tanquam *poema Photii patriarchæ*.

Festive hodie ornatur Dei Ecclesia, et exultans clamat: Illustrata est pulchritudo mea super omnem civitatem: ecce enim archipræsulum gemma præclara, gloriosus Methodius, iter ad cælos tenuit, Agite ergo festi hujus amatores, cætus orthodoxo-

Εὐφροσύνως σήμερον ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ στολιζέται, ἀγαλλομένη κραυγάζουσα· Ἐλαμπρύνθη μου τὸ κάλλος ὑπὲρ πᾶσαν πόλιν· ἰδοὺ γὰρ τῶν ἀρχιερέων τὸ μέγα κειμήλιον, ὃ ἔνδοξος Μεθόδιος, τὴν πορείαν πρὸς οὐρανὸν ἐποιήσατο. Δεῦτε οὖν, φιλέορτοι, τῶν